

د لمانځه امامت

قاضي محمد حاکم شریعتي

د کندهار پوهنتون د شرعیاتو پوهنځی

Ketabton.com

سريزه:

الحمد لله حبيب الصلاته والعبادة للمتقين و حبيب قلوبهم لانشفال بعبادة رب العلمين
والصلاة والسلام على سيدنا و نبينا محمد الذي جعل الصلوة عماد الدين وعلى اله
و اصحابه و من دعى بدعوة الى يوم الدين.

اما بعد:

اما بعد: د خدای شکر او ثنا وایم چي ځمکه او اسمان ئي پيدا کړي او داسي نظام ئي
درولی چي هغه د بشر د فکر د ساحې څخه وتلی دی.

يعني کوم وخت چي انسان ته فکر پيدا شي چي آيا ددې مخلوقاتو مربی او پالونکی
شته؟ که ښه په غور سره فکر وکړو په خپله به انسان ته ثابت شي چي يقيناً دغه نظام
او کائنات يو مربی لري او دغه پالونکی او څښتن داسي يو ذات دی چي هيڅ شی ئي
د علم څخه بهر ندي.

بلکي تر ټولو ښه معلومه خبره داده چي ددې دنيا نظام د همدغه انسان، حضرت محمد
(ص) له خاطرې ئي پيدا کړ چي هغه حضرت پيغمبر محمد مصطفي (صلى الله عليه و
سلم) دی نو دا معلومه سوه چي دغه نظام ئي د انسان له خاطرې پيدا کړی دی، په
همدې اساس خدای [ج] انسان ته دومره اندازه لوړه مرتبه او منزلت ورکړ چي د دنيا
نظام او کائنات دده لپاره پيدا سول.

همدارنگه د انسان عزت او مرتبه په ټولو کائناتو کېنې لورپه ده خو بالمقابل دغه انسان ته په همدغه اندازه دروند او لوی مسئولیت ورسپارل سوی دی.

حکمه د خدای [ج] د نظام په ټولو کائناتو کېنې یوازي او یوازي انسان دی چې لوی او دروند مسئولیت ورته سپارل سوی دي.

څرنگه چې عزت او منزلت د انسان لورپه دی نو همدارنگه مکلفیتونه ئې هم لوی او درانه دي. کوم وخت ئې چې انسان پیدا کړي سالم عقل او صحیح فکر ئې ورته ورکړي. ددې په مقابل کېنې ئې د اسلام په پنځو بناؤ مکلف کړي، په همدې اساس ئې لومړنۍ بناء د اسلام، لمونځ پر انسانانو فرض کړي، کله چې انسان خدای [ج] پیدا کړي صرف او صرف ئې د دنیا د اغراضو لپاره ندی پیدا کړي بلکې اساسي هدف او مقصد د انسان د پیداښت څخه عبادت دی، چې د عباداتو له شمېرې څخه لمونځ هم دی. لمونځ یو اساسي هدف او عمده عبادت دی لکه څرنگه چې حضرت پیغمبر [ص] فرمائي: **[الصلوة معراج المؤمنین]** ژباړه: لمونځ د مؤمنانو معراج دراز او نیاز ځای دی.

نو همدارنگه یو اساسي او عمده نقطه او مسئولیت په لمانځه کې امامت دی لکه څرنگه چې حضرت محمد [ص] فرمائي: **الامام ضامن والمؤذن المؤمن** ژباړه: امام ضامن دی او مؤذن امانت اخیستونکی دی دوی دواړه ددې مسئولیت اجراء کولو دنده په غاړه لري.

څرنگه چې مسئولیتونه په هر امر کېنې وجود لري نو بناء په همدې اساس ما پخپله همدغه مسئولیت احساس کړي او هغه اصولي مکلفیتونو ته مي غاړه کېنېدو تر څو

علم او د دین زده کړه په ټوله اسلامي نړۍ کېږي خپره شي او د اسلامي احکامو رسول ټولې بشري نړۍ ته زموږ اسلامي مسئولیت دی.

زه امید لرم چې دغه لیکنه موجب د خدای [ج] د رضائیت، د علم او پوهني علاقه لرونکي ټولني ته د خدمت جوگه چې د ترتیب په هکله ئې په لنډه توگه اشاره کوم مقدمه، درې فصلونه او یوه خاتمه لري چې هر یو فصل په جلا جلا توگه د خپلي موضوع مطلبونه لري. لمری فصل د لمانځه اهمیت په اسلام کېږي - د لمانځه د فرضیت حکمتونه - د لمانځه د تارك یعنی پرېښودونکي حکم د فقهی علماؤ له نظره او همدارنگه دوهم فصل په لمانځه کېږي د امامت احکام - چې همدارنگه دغه فصل هم د خپلي موضوع اړوند جلا جلا مطلبونه لري.

د امامت تعریف او قسمونه - د امامت د صحت شرطونه - د امامت مکروهات او هغه اشخاص چې امامت ئې مکروهه دی - دریم فصل همدارنگه د خپلي موضوع اړوند جلا جلا مطلبونه لري - غوره او بهتره په امامت کېږي - مقتدیان او امام - د تکبیر تحریمې وقت د امام لپاره - امام ته د فتحي ورکولو وخت چې د موضوع د روښنائی لپاره په راتلونکو پاڼو کې کافي معلومات دي.

قاضي محمد حاکم شریعتي

و ما ذالك على الله بعزیز

رمضان المبارک ۲۰ - ۱۴۲۰

اول فصل

د لمانځه اهميت په اسلام کښې

د لمانځه تعريف او ثبوت په اسلام کښې:

لمونځ په لغت کي دوعا ته وائي يعني هغه دُعاء چي په خير ويل کېږي لکه څرنگه چي خدای [ج] فرمائي: **وصل عليهم ان صلواتك سکن لهم** (1)

ژباړه: ای محمد (صلی الله علیه وسلم) ته مؤمنانو ته دُعا وکړه يعني دوي ته دعوت ورکړه په خير سره چه دغه دُعا يا دعوت ورکول ستا دوی ته ارامتيا او هوسا ژوند ور په برخه کوي چي ايمان راوړل دي. ليکن ځيني علماء لمونځ په معنی د رحمت سره ترجمه کوي، خو د يادوني وړ خبره داده هغه کوم تحقيق چي د لمانځه د لفظ په رابطه په لغوي معنی سره د اوسني وخت او عصر علماء او محققين او خصوصاً د مدرسو استادان او محققين پدې رابطه تحقيق کوي دوي وائي چي (صلاة) د لغوي معني په لحاظ په څلورو معنی گانو راغلی دی.

۱ په هغه وخت کي چي نسبت د (صلاة) خدای [ج] ته وشي په معنی د رحمت دی.

۲ په هغه وخت کي چي نسبت د (صلاة) حضرت محمد [ص] ته وشي په معنی سره د درود دی.

¹ د توبه صورت ۱۰۳ آیت.

۳ په هغه وخت کي چي نسبت د (صلاة) عامو مؤمنانو ته وشي په معنی د مغفرت راځي.

۴ په هغه وخت کي چي نسبت د (صلاة) حیواناتو لکه ځناور او مرغانو ته وشي په معنی د تسبیح او تحلیل راځي.

لمونځ په اصطلاح کښي: د فقهی علماؤ په اصطلاح کښي لمونځ هغه خاص قولونه او فعلونه دي چي په تکبیر تحریمه سره شروع کیږي او په سلام گرځولوسره پای ته رسېږي.

دلمانځه ثبوت په قرآنکریم سره

لمونځ په قرآن کریم او د حضرت پیغمبر [ص] حدیثو او د علماؤ په اجماع سره ثابت شوي ځکه لمونځ د اسلام داساسي او مهمو بناؤ څخه دی، بل داسي عمل نشته چي په اسلام کښي دي ورته دومره زیات فضیلت او اهمیت ورکړی شوی وي. داسي چي خدای [ج] په ځینو ځایونو کي د ذکر سره راوړي لکه خدای [ج] چي فرمائي: **(ان الصلوة تنهى عن الفهشاء والمنکر و لذكر الله اکبر)**(¹)

ژباړه: چي په تحقیق سره لمونځ انسان د بدو او ناوړو اعمالو څخه ژغوري او د خدای [ج] یادول لوي او غوره عمل دی.

¹ د عنکبوت صورت ۴۵ آیت.

او په ځينو ځايونو كې ئې د ذكوة سره متصل ذكر كړى دى لكه چي فرمائي: **و اقيموا الصلوة و اتوا الذكوة**(¹)

ژباړه: تاسي لمونځونه قائم كړي او ذكوتونه وركړي. پخپل وخت د ټولو شرطونو سره برابر.

همدارنگه ئې په ځينو نورو ځايونو كښې د صبر سره ذكر كړى دى

لكه چي فرمائي: **واستعينوا بالصبر والصلاته و انها لكبيرة الا على الخاشعين** (²) **ژباړه:** تاسي كمك وغواړي. په صبر او لمانځه سره په تحقيق سره دغه لونغ لوى او دروند بار دى مگر نه په هغه مؤمنانو چي خشوع او عاجزي كوي او د خداى تعالى امورو ته ئې غاړه ايښې وي. همدارنگه په ځينو ځايونو كې د (بر) د نېكو عملونو سره ذكر شوى لكه **خرنگه چي خداى [ج] فرمائي: قد افلح المؤمنون الذين هم في صلاتهم خاشعون**(³) **ژباړه:** په تحقيق سره خلاصون او بري موندونكي دي مؤمنان، هغه كسان چي په خپلو لمونځونو كښې عاجزي كونكي وي.

د لمانځه ثبوت په حديثو سره

زيات داسي حديثونه ذكر شويدي چي د لمانځه ثبوت او يا فرضيت تري څرگندېږي، لكه حضرت ابن عمر [رض] پدې هكله حديث نقل كړى او فرمائي:

¹ د البقره سورة ۱۱۰ آيت.

² د البقره سورة ۴۵ آيت.

³ د المؤمنون سورة ۱ آيت.

عن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم قال: (بني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلا الله و أن محمد الرسول الله - و اقام الصلوة و ايتاء الزكوة - و صوم الرّمضان - و حج البيت من استطاع اليه سبيلاً) متفق عليه⁽¹⁾ حضرت عبدالله ابن عمر [رض] د رسول الله [ص] څخه نقل كړيدى چې وائي: رسول الله [ص] فرمائي اسلام په پنځو شيانو بناء دى: شاهدي ادا كول پدې سره چې نشته هيڅ لائق او مستحق د عبادت مگر يو خداى [ج] دي او محمد صلى الله عليه وسلم د هغه را استول شوى رسول دى د لمانځه ادا كول، د زكوة وركول، د روژې نيول، او د بيت الله شريفى حج كول دي هغه چاته چې د لاري د تگ او راتگ توان ولري.

د لمانځه د فرضيت ثبوت دامت په اجماع سره

له درې گونو دلائلو څخه چې د لمانځه ثبوت ورباندي كېږي د علماؤ اجماع ده ځكه اجماع د علماؤ هم پدې دلالت كوي چې علماء پدې اتفاق لري چې په يوه شپه او ورځ كې پنځه وخته لمونځ فرض سوى دى⁽²⁾.

د لمانځه د فرضيت تاريخ:

د لمانځه د فرضيت د وخت په هكله زيات نظرونه او مختلف قولونه موجود دي خو ليكن هغه مختار او غوره مفتى به قول د فقهي علماؤ په نظر دادى چې لمونځ د (ليلية الاسراء) د معراج په شپه د هجرت څخه پنځه كاله مخكې فرض شوى دى خو

¹ الحسين ابن مسعود مشكوة المضابيح لمرى توك ۱۲ مخ اكرميه كتابتون پېښور د چاپ كال ۱۳۶۹ ه ش
^۱ وهبه زهيلي - فقه اسلامي وادلته لمرى توك ۴۹۷ مخ حقانيه پېښور ب - ت.

عام برا تاريخ پوهان هم پدې نظر دي چي د لمانځه د فرضيت د تاريخ په نبوي حديثونو همدغه مفتي به قول ثابت دی لکه چي حضرت رسول الله [ص] فرمائي: **فرضت الصلوة على النبي صلى الله عليه و سلم الصلوات ليلة الاسراى به خمسين هم نقصت حتى جعلت خمسا ثم نوري يا محمد انه لا يبدل القول لديه و انك بهذا الخمسته خمسين (٢)١**

حضرت انس [رض] نقل کوي چي فرمائي: په رسول الله [ص] د معراج په شپه پنځوس لمونځونه فرض شول. بيا وروسته کم شول آن تردې چي پنځه لمونځو ته ورسېدل او بيا وويل شول اي محمده [ص] نه تغير کېږي د خداى [ج] يو قول او تا ته په دغه پنځو لمونځونو د پنځوسو لمونځونو اجر درکول کېږي نو ددغه حديث د مفهوم څخه معلومېږي چي لمونځ د معراج په شپه فرض سوى دی، ليکن بيا هم علماء پدې هکله مختلف نظرونه لري:

١- د احنافو علماؤ نظر: د احنافو علماؤو نظر دادى چي لمونځ د معراج په شپه د شنبې په ورځ په اولسم د روژې يونيم کال د هجرت څخه مخکي فرض سوى.

٢- حافظ ابن هجر [رح]: د حافظ ابن حجر (رح) نظر پدې هکله دادى چي وائي لمونځ په اوه ويشتيم د رجب فرض شوى دى او همدغه نظر اکثره علماؤ هم تائيد کړى دى چي لمونځ په هر عاقل، بالغ او مسلمان باندي فرض دى نو کله چي واره هلکان اووه کلنى ته ورسېږي^(٣). نو دوي بايد پدې مامور کړل سي او کله چي لس کلنى ته ورسېږي بايد پرې ووهل سي بيا هم په يوه شپه او ورځ کي پر يوه مسلمان عاقل بالغ باندي پنځه لمونځونه فرض سوي دي او پدې کي د علماؤ هيش خلاف

^٢ متفق عليه محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار - لمري توك ٣٦١ مخ - دار الجيل بيروت د چاپ کال ١٩٧٣

نشته بلکي غير د هغه فرض سويو لمونځونو څخه نور نه لازمېږي مگر هغه وخت چې يو شخص پخپل ځان باندي نذر کړی وي. نو له دغو پنځو لمونځونو څخه نه کمېږي او نه زياتېږي. (1)

ځکه په دې اړوند د حضرت معاذ [رض] حديث دی چې کله رسول الله عليه وسلم يمن ته ولېږل او ورته وئې ويل چې (اخبارهم ان الله تعالى فرض عليهم خمس صلوة في كل يوم و ليلته⁽²⁾) يعني ته خبر ورکړه مسلمانانو ته چې په تحقيق سره خدای [ج] په يوه شپه او ورځ کي پر تاسي پنځه وخته لمونځ فرض کړی دی نو د همدغه دليل پر اساس ئي تعين د عدد هم وسو.

۴ و هيه زهيلي - فقه اسلامي وادلته لمړی ټوک ۴۹۹ مخ حقانيه پېښور.
۵ امام صنعاني - سل الاسلام لمړی ټوک ۱۲۰ مخ بيروت دارالغته ب - ت.

د لمانځه د فرضيت حکمتونه

د لمانځه د فرضيت حکمتونه زيات بيان سوي دي چي په مختصر ډول ورته اشاره کوو:
 د (شهادتين) د کليمو څخه وروسته په دوهم قدم کي لوي او دروند مسئوليت
 لمونځ دی ځکه يو شمېر زيات حديثونه پکښې راغلي دي چي د هغه جملې څخه د
 حضرت جابر [رض] حديث دی - چي فرمائي: **عن جابر رضي الله تعالى عنه عن
 رسول الله صلى الله عليه وسلم قال بين الرجل وبين الكفر ترك الصلوة**
 (۱).

ژباړه: حضرت جابر [رض] د رسول الله [ص] څخه روايت کوي چي رسول الله صلی
 الله عليه وسلم فرمائي چي فرق په منځ د يو سړي او په منځ د کفر د هغه سړي د
 لمانځه پرېښودل دي يعني مطلب دا دی چي د يو شخص د کفر او اسلام تر منځ
 توپير په لمانځه سره دی. نو بالاخره مفهوم د دغه حديث داسي راځي چي هغه څوک
 چي لمونځ کوي هغه ته مسلمان ويل کېږي او هغه څوک چي لمونځ ئې پرې ايښی
 وي ددې حديث څخه ئې کفر ثابتېږي. پر دې سربيره بيا هم د علماؤ نظر پدې رابطه
 زيات تفاوت لري چي په راتلونکو مطالبو کښې به روښانه شي.
 همدارنگه لمونځ د خداي [ج] د نعمتونو د شکر اداء کول دي چي علماؤ ئې زياتي
 فائدي بيان کړيدي مثلاً لکه اجتماعي - شخصي - ديني چي په وروستني برخه
 کښې به ان شاء الله هر يو له دغو فائدو څخه په مفصل ډول سره بيان کړو:

۱ متفق عليه - الحسين ابن مسعود مشکوٰۃ المضاييح لمړی ټوک ۶۱ مخ اکرهيه پېښور د
 چاپ کال ۱۳۶۹ ه ش.

۱- د لمانځه ديني گټي:

يو له هغه شمېر فائدو څخه ديني فائدي دي ځكه چې لمونځ د خداى [ج] او بنده تر منځ د نژدې والي او پيوستون اړيكي دي. هغه خوند او لذت چې د خداى [ج] او بنده تر منځ په لمانځه كښي دى، په نورو شيانو كې نشته. همدارنگه د خداى [ج] د ربوبيت اظهار، د ژوندانه چارو سپارل، د رحمتونو امېد او د ديانت لاره ده ځكه چې عبادت كول د كاميابۍ او رسته گارۍ لاره ده يعنې د گناهونو توپېدل دي. همدارنگه خداى [ج] د لمانځه د ديني فائدي په هكله فرمائي: **اَقْدِ افْلَحْ**

المؤمنون الذين هم في صلاتهم فاشعون (۱)

ژباړه: په تحقيق سره كامياب او لاره موندونكي دي مؤمنان هغه كسان چې دوى په لمونځونو كښې تواضع او عاجزي كوي.

همدارنگه د ديني گټو څخه د لمانځه په هكله زيات حديثونه بيان شوي دي. د بيلگي په ډول يو حديث ذكر كوو تر څو د مدعى اثبات ورباندي وسي: **[عن ابي هريره رضي الله تعالى عنه قال - قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ارانتم لو ان نهراء في باب احدكم يغتسل فيه كل يوم خمس مرءاة هل يبقئ من درنه شيء؟ قالو لا يبقئ من درنه شيء قال فكذلك مثل صلاة خمس يمخ الله بهن الخطايا].** (۲)

ژباړه: ايا تاسي خبر ياست كه چېرې د يوه سړي په دروازه كښي جاري لښتى روان وي - پدې لښتي كښې په يوه شپه او ورځ پنځه ځله غسل كوي ايا كوم چتلي به ددې سړي په وجود كې پاتي سي؟

۱ د المؤمنون سوره لمري آيت.

۲ متفق عليه - الحسين ابن مسعود مشكوة المضايح لمري توك ۶۰ مخ اكرهيه پېشور د چاپ كال ۱۳۶۹ ه ش.

صحابه کرامو ورته وويل نه! ددي سړي په وجود کي به هيڅ چټلي پاته نشي. بيا رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: چي همدارنگه پنځه وخته لمونځونه دي، څوک ئې چي ادا کړي نو ددې لمونځ کونکي په وجود کي به چټلي پاتي نسي او گناهونه به ئې ټول په همدغه لمانځه له منځه ولاړ شي.

بالآخړه په نتيجه کي دا خبره معلومه سوه چي د لمانځه د زياتو گټو څخه يوه د بيبي گټه ده چي په همدې گټي سره گناهونه له منځه ځي او د خداي [ج] په نزد ددې شخص نوره مرتبه لوړېږي. (1)

۲- د لمانځه شخصي گټي:

دا چي د لمانځه گټي د اسلامي فقهي علماؤ زياتي ذکر کړي بلکي ټولو علماؤ هر ډول گټي ذکر کړي چي د هغې جملې څخه شخصي گټي دي. د لمانځه په شخصي گټو سره د خداي [ج] او بنده تر منځ نژدېوالي راځي، څرنگه چي خداي [ج] په دې هکله فرمائي: **(وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون)** (2).

ژباړه: ما ندي پيدا کړي پيريانان او انسانان مگر د عبادت لپاره مي پيدا کړي چي دوي عبادت وکړي.

دا چي په لمونځ کولو کي د نفس او ارادې تقويه راځي لمونځ کونکي ته غيرت پيدا کېږي د خداي [ج] په نزد سره. ددوينا څخه ئې زړه پورته کېږي هغه کومي غوښتني چي د انسان دي که نفساني وي لکه مال، دولت، قدرت، چوکۍ. دا ټول د لمانځه په سبب سره د انسان څخه لېري کېږي يعني لمونځ کونکي ددې څخه خلاصېږي د گمراهي شيطاني وسوسو او غولولو څخه د لمانځه په سبب سره

۱ و هيه زحلي - فقهي اسلامي واديتنه لمړی ټوک ۵۰۰ مخ حقانيه پېښور - ب - ت.
۲ د الذاريات سوره ۵۶ آيت.

انسان محفوظ پاته کېږي. همدارنگه په بل ځاي کښې خدای [ج] د لمانځه په هکله فرمائي: **واستعينوا بالصبر والصلوة و انها لكبيرة الا على الخاشعين (1)**. يعنې تاسې کمک و غواړئ په صبر او لمانځه سره په تحقيق سره دا لمونځ چې دی دا يو لوي او دروند بار دی مگر نه پر مؤمنانو او مسلمانانو باندې بلکې پر مسلمانانو او مؤمنانو باندې بار او پېټې ندی چې ورسره په تکليف سي - بلکې څنگه چې دوي نور هم خوند اخلي د خدای [ج] په اطاعت سره.

لکه څرنگه چې په لمانځه کې راحت، نفسي او روحي آرامي انسان ته حاصلېږي او د غفلت څخه لېريوالی راځي. همدارنگه د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه نقل راغلی چې **فرمائي**: زما د دنیا له شیانو څخه دوه شیان ډېر خوښ دي چې يو ښځي (خپلي مېرمنې) او بل خوشبوي يعنې عطري شیان دي او زما لپاره د سترگو یخوالی لمونځ دی، یخوالی د سترگو کنایه ده له اوبنکو تویولو څخه. په يو بل حدیث کې دې ته هم اشاره شوېده چې که چیرې په لمانځه کې د سترگو څخه اوبنکي لارې شي خو غیر د اواز پورته کولو څخه وي لمونځ نه فاسدېږي واقعاً چې لمونځ باید داسې د زړه په حضور سره وشي چې سترگې پکښې یخي شي په همدې هکله په يو بل حدیث کې هم دغه عنوان ته اشاره ده لکه په کوم وخت کې به چې په رسول الله صلی الله عليه وسلم خفگان او پرېشاني راغله نو رسول الله صلی الله عليه وسلم به حضرت بلال رضي الله تعالى عنه ته وویل چې خوشحاله کړه مور په لمانځه سره ای بلاله. همدارنگه د لمانځه لپاره د دین علماؤو زیات تکلیفونه ایستلي دي بلکې نوشتې ئې پکښې کړي او زیاتي فائدي ورته بیان کړي، مثلاً

۱ د البقره سوره آیت ۴۵.

لکه انسانیت ښودل یوه انسان ته دا واقعي خبره ده چې انسانیت او اخلاق انسان ته په لمانځه کې ښودل کېږي ځکه د لمانځه څخه لوی د راز ځای بل د انسان لپاره نشته ځکه په بل هیڅ داسې عمل کې د خدای [ج] سره دومره په خفې او پټه اندازه سره راز نشته بلکې د لمانځه د ارکانو او شرطونو څخه ئې اقتباس کېږي. همدارنگه د انسان زړه د خدای [ج] سره تړلی وي د خدای [ج] د طرفه ورته هدایت کېږي صحیح او مستقیم لاري ته انسان برابرېږي.

خو ددې حدیث د مضمون په رڼا کې مولانا محمد ذکریا صاحب دهلوي لیکي: وائي لمونځ د خدای [ج] لوی رحمت دی په هر وخت کې چې یو سړی د پرېشانی او خفگان سره مخامخ شي نو دا همدغه معنی لري چې د خدای [ج] د لوی رحمت سره مخامخ سوی. نو هر چاته چې د خدای [ج] رحمت مخامخ او د لوی خدای [ج] رحمت پرې وشي نو ایا داسې ته به بیا پرېشاني او خفگان پاتي وي؟ بلکې نه و رته پاتېږي.

همدارنگه مولانا ذکریا صاحب د حضرت ابو داؤد رضي الله تعالى عنه څخه د یوه حدیث په مضمون کې نقل کوي چې په هر هغه وخت کې به چې سخت او شدید باد ولگېدی نو حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم به جماعت (مسجد) ته تشریف یووړ او لمونځ به ئې شروع کړ تر څو چې به باد نه وو بند شوی او د مسجد څخه به نه وتلو.

همدارنگه د حضرت ابو داؤد رضي الله عنه څخه د يوه حديث په مضمون كې نقل كېږي (1) - چې رسول الله صلى الله عليه وسلم لمړنيو پيغمبرانو هم داغه عادت وو چې په كوم وخت كې به پرېشاني ورباندي راغله او ورسره مخامخ به سول دوى به هم مسجد ته تلل او هغه خفگان يا پرېشاني به چې پرې راغلي وه هغه به ئې په لمانځه سره لېږي كوله.

همدارنگه د حضرت ابن عباس رضي الله تعالى عنه يوه ورځ په سفر روان وو په لاره كې خبر سو چې زوي ئې وفات سوې پر اوبس سپور وو له هغه څخه راکښته سو او دوه ركعته لمونځ ئې وکړ لکه څرنگه چې خداى [ج] ماته امر كړى وو، كله چې د لمانځه د شخصي گټو اړوند بحث روان دى نو ددې حديثونو له مضمونو څخه بهتره معلومه سوه چې لمونځ دانسان د ټولو امورو لپاره وقار، سکون او د زړه اطمینان دى ذکر سويو شيانو څخه انسان ته پرې حاصلېږي.

څنگه چې مو پدې اړوند تفصيل ډيرو کړې، ددې ټولو امورو عملي کول ډېر مهم دي بيا هم بعضي مسائل پيدا کېږي د اوسني عصر سره تطبيق کېدای شي. نو په همدې اساس زموږ ددې عنوان بحث ځکه زيات دوام پيدا کړې. (2)

۳ په ټولنه (اجتماع) کېنې د لمانځه گټې:

يوه له هغو گټو څخه چې د لمانځه لپاره علماؤ ذکر کړي هغه په ټولنه كې دي چې آيا لمونځ په ټولنه كې څه اثر لري؟ هغه تاءثيرات چې په لمانځه سره مرتب کېږي

۱ الخاشعين - د الخاشعين صحيح معنی داده چې دوى خوند اخيستونكي دي په اطاعت د خداى [ج] سره -
سفير مير ميتن شرفين لومړى ټوك ۳۳ مخ.
۲ شيخ الحديث مولانا محمد ضيا - فضائل اعمال لمړى ټوك ۱۳ مخ صداقت پزيريمان اكاډمي د چاپ كال ۱۹۸۷.

هغه يووالی او ټينگښت د اسلامي عقيدې او د همدې عقيدې تقويه کول د ټولني د خلکو په نفسونو کي.

همدارنگه د اجتماعي يا ټولنيزو چارو تنظيم، ترتيب، د اسلامي عقيدې او فکر يووالی د ټولنيزو اړيکو ټينگښت او يو د بل احوالو څخه ځان خبرول دي. ځکه چې انسان د يوه جسد په مثال سره دی - په کوم وخت کي چې د انسان يو اندام مريض شي، ټول جسد د انسان په درد او نالښت سره وي. بناء په همدې اساس لمونځ هم په ټولنيزو چارو کي زياته همکاري لري لکه څرنگه چې دوکتور وهبه ئې د تعريف په شکل سره بيانوي وائي چې لمونځ د توصل عقد د خداى [ج] او خپل بنده تر منځ راولي، ځکه نو نرم والی د زړه هم انسان ته پيدا کېږي. په کوم وخت کښې چې د زړه د نرم والي آثار پرې مرتب سول نو بيا په همدې اساس په ټولنيزو چارو کي انسان يو له بل سره همکاري، بالآخره په نتيجه کې اسلامي عقيدې او روحیه د ټولني په خلکو کي قوت پيدا کوي.

همداراز د جماعت په لمانځه کي هم زيات ذکر شوي دي چې د هغه د جملې څخه د يوه قوي صفت جوړول او په ټولنه کي د ټولو غړيو په على السويه شکل سره ژوند کول دي د توحيد د کليمي يووالی په عامه چارو کي د ټولني د غړيو په شرعي چارو کښې د امير په پيروي ازموينه ده په هغو چارو کي چې په هغه سره خداى [ج] خوښ وي او هغه اساسي عمده هدفچي د خداى [ج] د رضا سبب گرځېدلي وي^(۱) لکه څرنگه چې مسلمانان په همدې نښه او علامه سره پېژندل کېږي او ددوی تر منځ اړيکي، بلکي معرفت او پېژندگلوۍ راځي يو د بل د معاملاتو څخه استفاده کوي او د

۱ وهبه زحلي - فقه اسلامي وادلته لومړى ټوک ۵۰۱ مخ حقانيه پېښور ب - ت.

ښو اخلاقو څخه ئې عبرت او پند اخلي د بې وزلو مسکینانو د احوال څخه ځان خبروي. (۱)

نو بنا په همدې اساس د مسجد تاسیس د همدغه ډول گټو څخه دی، یعنی د مسجد جوړول او تاسیس هم پدې هدف سره سوی چي مسلمانان یو دبل د امورو څخه ځانونه خبر کړي او شرعي چاري پکښي اجراء سي لکه لمونځ په جماعت سره دعوت او تبلیغ - امر بالمعروف او نهی عن المنکر، د قرآن کریم احکام پکښي بیان سي هغه شرعي خلاوي او نقصانونه چي په خلکو کي وي هدايت ورته ورکړل شي تر څو هغه اصلاح کړي.

همدارنگه پدې هکله زیات حدیثونه بیان شوي چي د هغو څخه د یوه حدیث مضمون را اخلو چي حضرت پیغمبر [ص] فرمائي: (یو مؤمن د بل مؤمن لپاره داسي مثال لري لکه ټولني او یا کورونه چي بعضي ئي بعضي نور تقویه کوي او یو له بل سره تړل سوي وي او یو پر بل محکم وي).

بالاخره دې نتیجې ته سره رسېږو چي په ټولو اعمالو کي یوازي او یوازي لمونځ دي چي د ټولني په خلکو کي زیات اثر لري. (۲)

همدارنگه مولانا محمد زکریا دهلوي صاحب په خپل کتاب فضائل اعمال کي د یوه حدیث مضمون د شماری په طرز سره لیکي او د لمانځه ټولنيزي گټي داسي بانوي:

- ۱- لمونځ د کفر او اسلام تر منځ یوه پرده ده.
- ۲- لمونځ د مسلمان علامه یا نښه ده.

۱ و هبه زحلي - فقه اسلامي وادلته لومړی ټوک ۵۰۱ مخ حقانيه پېښور ب - ت.
۲ لومړنی مرجع لومړی ټوک ۵۰۱ مخ.

- ۳- لمونځ شيطان له منځه لېري کوي او انسان د شيطان څخه خلاصوي.
- ۴- لمونځ د مؤمن نور دی.
- ۵- لمونځ بهترين جهاد دی.
- ۶- په هغه وخت کي چي انسان په لمانځه کښي داخل سي خداي [ج] هغه ته زيات متوجه وي.
- ۷- په هغه وخت کي چي يو انسان لمونځ وکړي او وروسته د لمانځه څخه د خداي [ج] څخه خپل حاجت وغواړي خداي [ج] ئي هغه حاجت پوره کوي.
- ۸- خداي [ج] د سجدي ځايونه (اندامون) له اوره په امان کړيدي.
- ۹- په هغه وخت کي چي يو افت د آسمانه څخه راکښته سي خداي (ج) لمونځ کونکی ځيني ساتي، او پر دې سربېره نوري گټي ئي هم زياتي دي چي پخپل وار سره علماؤ بيان کړي، کېدای سي دا کفايت وکړي او د پوهني علاقه لرونکيو لپاره د خستگۍ سبب ونه گرځي. (۱)

د لمانځه د تارک (پرېښودونکي) حکم

لمونځ په چا فرض دی: د لمانځه پرېښودونکي لپاره په قرآن کریم او نبوي صلي الله عليه وسلم حديثونه او اسلامي فقه کي زيات مفصل او مشرح احکام او عذابونه بيان سويدي.

۱ مولانا محمد زکريا دهلوي فضائل الاعمال لومړی ټوک ۲۶-۲۷ مخونه صداقت پرنټز پيمان اکاډمي پېښور دچاپ کال ۱۹۸۷.

اول ضرور داده چې معلومه کړو ترڅو مستحق ددې فريضي څوک دی او لمونځ په چا فرض سوی دی چې په نتیجه کې دا حکم په یوه سړي وکړو چې آیا دا شخص د لمانځه پرېښودونکی دی او که نه؟

دا خو یو روښانه حقیقت دی او پدې د علماؤ اتفاق سوی دی چې لمونځ په عاقل - بالغ - مسلمان - ظاهر (یعني د حیض، نفاس څخه به خلاص وي او بې هوشه به هم نه وي) پدې نوع خلکو لمونځ فرض سوې ځکه چې لمونځ یو بدني عبادت دی چې نیابت نه قبلوي نه صحیح کېږي چې یو شخص د بل شخص لمونځ اداء کړي.^(۱) همدارنگه استاد شیخ سید سابق [رح] پدې هکله په خپل کتاب فقه السنة کېښي لیکلي او یو حدیث د نیل الاوطار څخه په لاندینیو الفاظو نقل کوي:

عن عائشة رضي الله تعالى عنها عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: (رفع القلم عن ثلاث - عن النائم حتى استنقظ، و عن الصبي حتى يحتلم و عن المجنون حتى يعقل). (رواه احمد واصحاب السنن والحاكم). (۲)

ژباړه: د حضرت عائشې رضي الله تعالى عنها څخه روایت سويدي وائي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي چې قلم له دريو کسانو څخه پورته سوی ۱- ویده سړی تر څو بیداره سوی نه وي ۲- وړوکی هلك تر څو چې بلوغ ته نوي رسېدلی ۳- لېوني تر څو چې جوړ سوی نه وي. (رفع القلم) کنایه د عدم مکلفیت څخه ده ددې حدیث څخه بهتره معلومېږي چې لمونځ په ټولو مسلمانانو فرض سوی مگر نه هغه کسان چې د پورتنی حدیث ورڅخه استثناء کړي او یا مثلاً د فقهی فروعو ترې استثناء کړي لکه صاحب العذره، حیض، نفاس او داسي نور.

۱ دوکتور وهبه زحلي فقه اسلامي وادبته لومړی ټوک ۵۰۲ مخ حقانيه پېښور ب - ت.
۲ محمد بن علي شوکافي نيل الاوطار لومړی ټوک ۳۷۸ مخ دارالجليل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳م.

پورته ياد شوي کسانو ته د موجوده عذر په اساس مکلفيت نه ورته متوجه کېږي. خو ددې څخه علاوه په ټولو مسلمانانو لمونځ فرض سوی دی غیر له فرق څخه او د لمانځه پرېښودونکي ته خدای [ج] لوي او عظيم عذاب بيان کړی دی چې په راتلونکي مطلب کي به ان شاء الله په مفصله توگه بيان شي. لومړی مو دا ياد کړل چې آیا د لمانځه د فرضيت حکم چاته متوجه او مخاطب پرې څوک دی.

غواړو چې په هغه موضوع سره بحث وکړو چې د لمانځه پرېښودونکی د فقهي علماؤ له نظره څه حکم لري. دا خبره د اسلامي فقهي علماؤ ثابته کړې او د علماؤ اتفاق (اجماع) پرې شوې چې څوک د فرضيت د لمانځه څخه منکر سي نوموړی شخص کافر او مرتد گڼل کېږي. ځکه ددې په خاطر چې د لمانځه فرضيت په قطعي دلائلو لکه قرآن - سنت - اجماع ثابت سوي بلکي هغه څوک ئې چې د سستی يا اهانت له وجهي پرېږدي ذکر سوی شخص فاسق گڼل کېږي او پرېښودونکي د لمانځه د نيوي او اخروي عذابونه واجبوي هر چې اخروي عذابونه دي لکه پدې اړوند چې خدای [ج] فرمائي: **(ماسلکم في سقر؟ قالو الم نک من المصلين)** (1)

ژباړه: وبه وائي منکران د مؤمنانو په ځواب کي چې نه وو موږ په دنيا کي له لمونځ کونکيو څخه. همدارنگه خدای [ج] د لمانځه د پرېښودونکي لپاره په بل آيت کي داسي عذاب بيان کړی دی **(قويل للمصلين الذين هم عن صلوتهم ساهون)** (2)

يعني پس هلاکت کنده ددوږخ يا خرابي لپاره د لمونځ کوونکي هغه کسان چې دوي دخپل لمانځه څخه غافله او بې خبره وي. (په خپلو اوقاتو او ادايو سره ئې نه

۱ د المدثر سوره ۴۳ آيت.
۲ د الماعون سوره ۵-۴ آيتونه.

اداء کوي، همدارنگه حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم د لمانځه د پرېښودونکي په هکله د يوه حديث په مضمون کي پداسي الفاظو سره عذاب بيان کړی: حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم فرمائي! څوک چي په قصد سره لمونځ پرېږدي د خدای [ج] او رسول الله صلی الله عليه وسلم د زمي څخه خلاص شو. په همدې ډول د لمانځه د پرېښودونکي اړوند يو شمېر احاديث را اخلو تر څو موضوع ښه روښانه شي:

۱- عن جابر رضی الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: (بين الرجل و بين الكفر ترك الصلوة) (1)

ژباړه: حضرت جابر رضی الله تعالى عنه د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه روايت کوي وائي چي د يوه سړي او دهغه د کفر تر منځ فرق په لمانځه سره دی يعنې دمسلمان او کافر تر منځ فرق لمونځ دی. ددې حديث څخه په صراحت سره استنباطېږي چي څوک لمونځ نه کوي هغه کافر گڼل کېږي.

۲- قال محمد بن نصر المروزي سمعت اسحاق يقول: صح عن النبي صلی الله عليه وسلم (ان تارك الصلاة كافر). (2)

ژباړه: محمد د نصر مروزي زوی وائي چي ما د اسحاق څخه اوريدلي دي چي ددې حديث صحت د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه سوی چي فرمائي (پرېښودونکی د لمانځه کافر دی).

همدارنگه شيخ سيد سابق په خپل کتاب فقه السنة کي ليکلي چي: زيات اهل علم پدې نظر دي چي د لمانځه پرېښودونکی په قصد سره غير له عذر څخه حتی تر دې

۱ الحسين ابن مسعود - مشکوة المصابيح - لومړی ټوک ۶۱ مخ - اکرميه پېښور د چاپ کال ۱۳۶۹ ه ش.
 ۲ محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار - لومړی ټوک، ۳۷۱ مخ - دار الجمل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳ م.

پوري چي وخت ئي هم تير شي نو نوموړي د حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم په نزد سره كافر گڼل كېږي. همدارنگه شيخ سيد سابق زياتوي چي زه د چا په مخالفت نه يم پوه سوي، د صحابه كرامو څخه نوموړي زياتوي چي منډري په ترغيب الترهيب كې ليكلي چي يوه ډله له وروستنيو صحابه كرامو څخه پدې نظر دي چي څوك لمونځ په قصد سره پرېږدي ترڅو ټول وخت د لمانځه تير شي دا شخص كافر گڼل كېږي. ددې شمېرې صحابه وو څخه عمر بن خطاب - عبدالله ابن مسعود - عبدالله ابن عباس - معاذ بن جبل - جابر بن عبدالله دي.⁽¹⁾ خود فقهي علماؤ د شمېرې څخه احمد بن حنبل، اسحاق بن راهويه - عبدالله بن مبارك نخعي - حكم بن عتبه - ابو داؤد الطيالسي او داسي نور هم شته چي دا نظريه ئې نوره هم ټينگه كړې او فتوى ئې پرې وركړې چي د لمانځه پرېښودونكي په قصد سره كافر دي. بلكي نور احاديث هم پدې هكله زيات ذكر شوي ديچي د هغوي له دلالت څخه هم دا معلومېږي چي د لمانځه پرېښودونكي په قصد سره كافر او مرتد گڼل كېږي.⁽²⁾

همدارنگه كوم وخت چي موږ دا حديثونه ذكر كړل چي د لمانځه پرېښودونكي په قصد سره مرتد يا كافر گڼل كېږي، نو ضرور خبره داده چي آيا وژل د ذكر سوي شخص څه حكم لري؟ كه چېرې دا پرېښودونكي د لمانځه په قصد سره څوك ووژني؟ يو شمير علماء د بعضي حديثونو د بنودني په اساس سره د لمانځه پرېښودونكي وژل په قصد سره جوازور كړي كه څه هم د مذهبونو په هكله به ان شالله په راتلونكي كې په د هر مذهب د عمل سره سم دا مسائل ټول وڅېړل شي خو

۱ سيد سابق (رح) فقه السننه لومړی ټوك - ۹۲ مخ - دارالفكر - د چاپ كال ۱۴۰۳ څلورم چاپ.
۲ شيخ سابق (رح) فقه السننه لومړی ټوك - ۹۲ مخ - دارالفكر - د چاپ كال ۱۴۰۳ څلورم چاپ.

بيا هم د هغې شمېرې حديثونو څخه يو تعداد پدې ځاي كې د مثال په توگه ذكر كوو تر څو ددې مسئلې نتيجه صحيح او مثبتة معلومه شي چې د لمانځه پرېښودونكې په قصد سره كافر او يا مرتد گڼل كېږي.

اوس غواړو چې يو تعداد هغه حديثونه ذكر كړو چې د لمانځه د پرېښودونكې وژل فقهي علماؤ واجب گڼي.

۱- عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه - عن النبي صلى الله عليه و سلم قال: (عراى الاسلام و قواعد الدين ثلاثة: عليهن اسس الاسلام من ترك واحدة منهن فهو بها كافر حلال دم: شهادة ان لا اله الا الله و صلوة مكتوبته و صوم رمضان رواه ابو يعلى باسناد حسن و في روايته اخرى (من ترك منهن واحدة بالله كافر لا يقبل منه صرف و لا عدل⁽¹⁾). و قد حل دمه و ماله)

ژباړه: حضرت ابن عباس [رض] د حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه نقل كوي: وائي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي: د اسلام غوتي او ددين قاعدې درې شيان دي چې په همدې غوتو او قاعدو سره اسلام بناء سوى دى. څوك چې يو له دې قواعدو او بناؤ څخه پرېږدي همدغه شخص كافر گڼل كېږي او د ويني تويول ئې حلال دي. هغه قواعد او بناؤي عبارت دي له:

۱. شاهدي وركول پدې چې نشته هيڅ معبود په حقه مگر يو خداى [ج] دى.

۲. فرض شوى لمونځ دى.

۳. روژه نيول دي. او په بل روايت كې راغلي څوك چې يو له دې دريو شيانو څخه پرېږدي ذكر شوى شخص په خداى [ج] سره كافر دى.

۱ صرف والعدل: قبول به نشي تري فرضونه او نفلونه ئي.

څرنگه چې پدې حديث كښې درې شيان ذكر شوي يو د هغه شمېرې څخه لمونځ دی. څرنگه چې ددې حديث د مفهوم څخه معلومېږي همدارنگه ذكر شوی حديث د هغه تعداد علماؤ دليل دی چې د لمانځه پرېښودونکی ته كافر وائي نو بناءً ددې حديث په دليل سره د لمانځه پرېښودونکی كافر گڼل كېږي. همدارنگه پدې مورد بل حديث هم راغلی چې په همدغه مدعي د ثبوت دليل دی.

۲- عن ابي سعيد قال - بعث على وهو باليمن - الي النبي صلى الله عليه وسلم بذهبية⁽¹⁾ فقسماها- بين اربعته فقال يا رسول اتق الله - فقال (و يلك او لست احق اهل الارض ان يتقى الله؟). و لى الرجل قال خالد بن وليد يا رسول الله الا اضرب عنقه؟ فقال لا له ان يكون يصى. فقال خالد و كم من رجل - يقول بلسانه ما ليس في قلبه فقال النبي صلى الله عليه وسلم (اني لم اوامر ان انعقب⁽²⁾ عن قلوب الناس ولا اشق بطونهم) مختصر من حديث البخاري ومسلم⁽³⁾

ژباړه: حضرت ابي سعيد رضي الله تعالى عنه روايت كړې وائي حضرت علي [ارض] د زرو (طلا) يو ټوټه رسول الله [ص] ته راولېږله په هغه وخت كې چې نوموړې صحابي [ارض] په يمن كښې وو بيا حضرت رسول الله [ص] د څلورو نفرو تر منځ تقسيم كړه، يو سړی ددوي څخه پورته شو وئې ويل: اي د خدای (ج) رسوله [ص] د خدای (ج) څخه وېرېږه. رسول الله [ص] په ځواب كښې ورته وويل: هلاكت دي وي تا لره آيا زه نه يم ډېر اولی او احق په اهل د ځمكې كښې د خدای (ج) څخه وېرېدونکی بيا دا شخص ولاړ سو د ځاي څخه ئې حرکت وكړ - خالد بن

۱ ذهبيته - د زرو ټوټه (طلا) چې مذكر او مؤنث دواړه راځي او جمع ئې اذهاب - ذهب - ذهبان هم راتلای شي. يؤس معلوف المنجد في اللغة - لومړی ټوك، ۲۴۰ مخ - چاپخانه معراج، د چاپ كال ۱۳۶۷ هـ.

۲ **انقب:** سوچه او پاك.

۳ محمد بي علي شوكانی - نيل الاوطار - اومړی ټوك، ۳۶۷ مخ، دارالجیل بیروت - د چاپ كال ۱۹۷۳.

وليد رسول الله [ص] ته وويل: آيا زه ددې سړي سر پرې نكړم؟ رسول الله [ص] په ځواب كښې ورته وويل نه! (بنائي دا شخص لمونځ كونكى وي) بيا حضرت خالد بن وليد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وويل: ډېر خلك دي چې دوى په ژبه يو شى وائي او په زړونو كښي ئي هغه شى نه وي. رسول الله صلى الله عليه وسلم په ځواب كې ورته وويل: زه نه يم مامور سوى چې د خلكو گېډي پرې څيري كړم او له زړونو څخه ئي چرك وباسم.

دا حديث پدې سره دليل دى چې لمونځ منع كونكى دى د انسان د وژلو څخه خو وژل ئې جواز نلري ځكه مانع د دې شخص د وژلو لمونځ وگرځېده او بل دليل پدې سره دى چې د لمانځه پرېښودونكى واجب القتل دى بايد ووژل سي. كېداى سي پدې هكله همدغه اندازه تحقيق كفايت وكړي او د فقهي اسلامي علماؤ نظرونه پكښې په مفصل او مشرح توگه بيان كړو چې ايا دوي په خپل منځ كې پدې هكله څه نظر لري؟ هغه داچې د لومړنيو حديثونو څخه دا معلومېږي چې د لمانځه پرېښودونكى په قصد سره غير له عذر څخه كافر گڼل كېږي وژل ئې جواز لري بلكه كومه گناه هم پكښې نشته لکن بيا هم علماء پدې هكله ځانگړي نظرونه لري:

د اسلامي فقهي د علماؤ نظرونه د لمانځه د پرېښودونکي په هکله

لکه څرنگه مو چي لومړی حدیثونه او آیاتونه ذکر کړل چي د لمانځه پرېښودونکی په قصد سره په صریح ډول سره د هغه کفر ثابتېږي او د لمانځه پرېښودونکي (قتل) یعنی وژل ئې جواز لري او بلکي واجب القتل دی.

لکن بیا هم ځیني علماء یا مذهبونه پدې سره توافق نلري ځکه چي دوي د خپلو استنباط شویو دلائلو سره استناد کوي. نو غواړو د علماؤ مناظرې یا اختلاف د نظر چي پدې هکله منځ ته راغلی دي په مفصله توگه بیان کړو:

۱- د حضرت امام اعظم ابوحنینہ، [مرج] مذهب:

پدې هکله امام صاحب وائي چي د لمانځه پرېښودونکی د سستی او تکاسل له وجهي څخه فاسق گڼل کېږي. ددې شخص لپاره ضرور ده چي بندې کړل شي او ښه تینګ وټکول شي، حتی چي ويني ترې رواني شي او لمونځ بیرته شروع کړي او توبه وباسي که چېرې بالفرض لمونځ ونکړي او توبه هم ونه باسي په حبس یا بندیخانه کښي دي واچول شي تر څو چي په همدې حبس کي مړ شي. خو د روژې پرېښودونکی هم پدې شان حکم لري او هر چي ثبوت د کفر او یا د وژلو صورت دی لکه څرنگه چي مخکی هم ورته اشاره وسوه چي د لمانځه پرېښودونکی په قصد سره کافر او مرتد گڼل کېږي. بلکي واجب القتل دی.

که چېرې د سستی له کبله لمونځ یا روژه پرېږدي کافر نه ورته ویل کېږي تر څو چي صریح انکار ترې ونکړي، یا مثلاً په سپکه سترگه ورته ونه گوري چي په همدې ډول د لمانځه پرېښودل او یا د روژې خورل بغیر د عذر څخه دی. ځکه د امام

صاحب [رح] دليل پدې اړوند دا حديث دى (لا يحل دم امرئ مسلم الا باحدي ثلاث- الثيب الزاني والنفس بالنفس والتاك لدينة المفارق بالجماعة) (1)
ژباړه: حلال ندى د مسلمان د ويني تويول مگرد دريو عملونو په تر سره كولو:

۱- سپين ږيرى زاني.

۲- د مسلمان په وژلو سره.

۳- د مسلمانانو د ټولني څخه جلا كېدل.

ددې حديث د مفهوم څخه معلومېږي چي وژل او قتل ئي جواز نلري.

همدارنگه د امام صاحب نظر چي يو لمونځ كونكي ته د لمونځ كونكي لقب ور كول كېږي په څلورو شرطونو حكم كېږي:

۱- لمونځ كول په خپل وخت سره.

۲- اذان كول په خپل وخت سره.

۳- لمونځ كول په جماعت سره.

۴- سجده د تلاوت كول په وخت د اورېدلو د ايت د سجدې كښي.

۲. د امام احمد بن حنبل مذهب

د حضرت امام احمد بن حنبل مذهب د لمانځه پرېښودونكي په هكله داسي نظر لري چي قوي او غوره قول دى. (۲)

اول: مسئله د كفر: د نوموړي امام په مذهب كافر گڼل كېږي. دوهم: مسئله د قتل يا وژل د لمانځه پرېښودونكي په قصد سره: نوموړي وائي چي د لمانځه

۱ محمد بن علي شوكانى - نيل الاوطار- لومړى ټوك ۳۷۰ مخ دارالجبل بيروت د چاپ كال ۱۹۷۳.
۲ وهبه زحلي - فقه اسلامي وادلته لومړى ټوك ۵۰۳ مخ حقانيه پېښور ب- ت.

پرېښودونکی باید ووژل شي بلکي دا وژل ئي په نسبت د کفر سره دي ځکه چي د لمانځه پرېښودونکی کافر گنل کېږي، نو بناء په همدې اساس باید ووژل شي ځکه چي دا شخص کافر او يا مرتد دی د کافر او مرتد دواړو وژل جواز لري او بلکي واجب القتل دي.

بناء په همدې اساس د وژلو دليل ئي خدای [ج] فرمائي: (فاذا انسلخ الشهر الحرم فاقتلوا المشركين حيث وجدتموهم وخذوهم واحصروهم واقعدوا لهم كل مرصد فان تابو واقامو الصلوة و اتوا الزكوة فخلو سبيلهم ان الله غفور الرحيم) – (1)
ژباړه: هغه وخت کښې چي تېري سوي مياشتي د حرام نو پس تاسي ووژني مشرکان په هر هغه ځاي کښې چي تاسي پيدا کړل او ويې نيسي او کلابند (محاصره) ئې کړې او وتړې هر ځاي د گړځېدو ددوي که ئې چېرې توبه وايستله او لمونځ ئې قائم کړ او زکات ئې ورکړ نو بيا دوي پرېږدې په تحقيق سره خدای [ج] ډېر مغفرت کوونکی او مهربانه دی.

ددې آيت څخه په صريح ډول سره معلومه سوه چي څوک لمونځ پرېږدي هغه ته (خلى) يعنې د خلاصون لاره نشته او په هغه خپل سابقني حال سره پاتي کېږي چي هغه د ويني تويولو روا والی دی. همدارنگه پدې اړوند يو حديث را اخلو: (بين الرجل و بين الكفر ترك الصلوة)

ژباړه: حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: د يو شخص د اسلام او کفر تر منځ توپير لمونځ دی. همدارنگه بل حديث د حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم دی چي فرمائي: (العهد الذي بيننا و بينكم الصلوة فمن تركها فقد كفر) (2)

۱د التوبه سوره – الآية ۵

۲ محمد بن علي شوکاني – نيل الاوطار لومړی ټوک ۳۷۲ مخ – دار الجليل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳ م .
۳ شيخ سيد سابق – فقه اسنة – لومړی ټوک ۸۲ مخ – دارالفکر د چاپ کال ۱۴۰۳ څلورم چاپ.

ژباړه: هغه عهد او هغه نښه چې د مسلمانانو او كفارو تر منځ ده هغه لمونځ دی. هر څوك چې لمونځ پرېږدي هغه شخص كافر گڼل كېږي. همدارنگه زيات دلائل امام احمد بن حنبل پدې هكله ذكر كړي چې ځيني دلائل د مدعي د ثبوت لپاره دي او ځيني نور ئې د تقوى او تائيد لپاره دي لکن د يادوني وړ داهم ده څرنگه چې شيخ سيد سابق [رح] په خپل كتاب فقه السنة كښې د امام شافعي [رح] او امام احمد بن حنبل [رح] تر منځ مناظره نقل كړي هغه مناظره ددوي تر منځ په مذهبي او مسلكي دلائلو بناء ده (امام شافعي [رح] وويل اى احمده ايا ته دا خبره كوې چې د لمانځه پرېښودونكى كافر گڼل كېږي؟ ده په ځواب كې ورته وويل چې بلې! هو كافر گڼل كېږي بيا امام شافعي [رح] ورته وويل چې ولي مسلمان ورته وائي؟ امام احمد بن حنبل [رح] ورته وويل دا ځكه چې لمونځ كوي بيا امام شافعي ورته وويل چې د كافر لمونځ خونه صحيح كېږي ددې په ځواب كې امام احمد بن حنبل ساكت او چوپ پاته سو.

بنا په همدې سره هر يو مذهبي او فقهي عالم د خپل ځان سره يو شمېر دلائل لري تر څو د جانب مقابل ځواب پري وويلاى شي (1).

(3) د حضرت امام شافعي [رح] او امام مالك [رح] مذهبنه، د

لمانځه د پرېښودونكي په هكله:

امام شافعي او امام مالك [رح] د لمانځه د پرېښودونكي په هكله داسي نظر لري چې د لمانځه پرېښودونكى ته كافر او مرتد نه ويل كېږي او په وژلو كښې ئې دوي هم موافق دي خو د حد جاري كولو په نامه سره وژل كېږي د كفر اصطلاح نه ورته

کارول کېږي- نور یو ډول تعذیب دي ورته ورکړل شي د نورو حدونو په شان سره لکه د حد زنا یا غلا تعذیب البته دا احکام ئې په ژوند پوري تړلي دي. بلکي یو نوع احکام نور هم سته چې هغه وروسته له مرگ څخه پرې اجراء کېږي. نوموړي علماء وائي چې وروسته له مرگ څخه دي غسل ورته ورکړل شي او جنازې لمونځ دي پرې اداء کړل شي. د مسلمانانو په شکل دي د هغوي په مقبره کي خښ کړل شي – اما کومه خبره چې د وخت ورکولو ده، ځيني علماء وائي چې وخت دي ورته ورکړل شي تر څو دا شخص توبه وباسي لکه مرتد شخص ته چې وخت ورکول کېږي تر څو دا مرتد شخص توبه وباسي خو د وخت ورکولو مسئله تر څو چې توبه وباسي د امام شافعي [رح] بلکي د ټولو جمهورو علماؤ په مذهب مستحب او نېک کار دی، او هر چې مرتد ته وخت ورکول کېږي هغه واجب دي باید ضرور وخت ورته ورکړل شي – او توبه وباسي تر څو د اور د سخت عذاب څخه خلاص شي دلیل ددې علماؤ پدې ذکر شوي حکم کښې چې د لمانځه پرېښودونکی کافر نه گڼل کېږي:

لمړی – د قرآنکريم دا آيت دی لکه چې خدای [ج] فرمائي: **ان الله لا يغفر ان يشرك به ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء** (1). **ژباړه:** په تحقيق سره خدای [ج] مغفرت نه کوي هغه چاته چې شريك ئې نيولی وي د خدای [ج] سره او مغفرت کوي ماسوې د شرک څخه هغه چاته چې خوښه او رضا ئې شي.

دوهم – حديث: همدارنگه يو شمېر حديثونه پدې هکله نقل شوي چې د هغه جملې څخه د مثال په ډول ذکر کوو:

۱د النساء سوره – ۱۱۶ آية.

د حضرت ابي هريره رضی الله تعالی عنه څخه روايت شوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائي: (ان اول ما يحاسب به البعيد يوم القيامة الصلاة المكتوبته فان اتمها الا ثقيل: انظروا هل له من تطوع؟ فان له من تطوع اكلت الفريضة من تطوعه الم يفعل سائر الاعمال المفروضة مثل ذلك) – رواه احمد و انسائي و ابو داؤد و ابن ماجه – (1).

ژباړه: د حضرت ابي هريره رضي الله تعالى عنه څخه روايت شوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائي: اول هغه څه چې په ورځ د قيامت د خداى [ج] له طرفه د خپل بنده سره محاسبه کېږي هغه لمونځ دی که چېرې پوره کړی وي او که ئې نوي پوره کړی نو وبه ويل شي تاسي وگورۍ آيا ددې سرې د نېکو عملونو يعنې نفلونو څخه کوم شی شته که چېرې ئې نفلونه درلودل هغه فرضونه پرې پوره کوي وروسته نور عملونه هم پدې د ستور سره اجراء کېږي لکه د لمانځه صورت چې وښودل شوه.

د حضرت امام شافعي او امام مالك رحمهما الله استدلال د قرآنکريم او نبوي حديثونو څخه پدې هکله دي چې د لمانځه پرېښودونکى کافر نه گڼل کېږي – د ياد شوي حديث څخه دا هم معلومېږي چې د لمانځه پرېښودونکي عقیده صحيح ده ليکن بيا هم ياد شوي علماء (امام شافعي او امام مالك) يې هغه وخت کافر گڼي چې په قصد سره د لمانځه د فرضيت څخه منکره شي هغه لومړني حديثونه د لمانځه پرېښودونکى په کفر مرتد کېدلو او يا خو د وژلو وچوب تري اخیستل کېږي څرنگه چې حنبله وو – علماءؤ هم په هغه سره استدلال کړيدى. ذکر شوي علماء دا حديث په هغه شخص سره حمل کوي چې د لمانځه پرېښودونکي دغه د

۱. محمد بن علي شوکاني – نيل الاوطار – لومړى ټوک ۳۷۴ مخ – دار الجميل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳م.

لمانځه پرېښودل حلال وگڼي او يا خو ئې په هغه شخص حمل کوي چې د کومي جزاء مستحق گرځېدلی وي چې عبارت له وژلو څخه ده (۱).

۴- د امام شوکاني مرحمت الله تعالى عليه نظر:

همدارنگه د اسلامي فقهي د جیدو او برجسته علماؤ څخه امام شوکاني رحمت الله عليه دی چې نوموړی عالم د پرېښودونکي يا (تارك الصلوة) په هکله خپل نظر داسي څرگندوي: وائي چې حقه او صحيح خبره داده چې پرېښودونکی د لمانځه کافر دی بايد ووژل شي چې زياته برخه د امام احمد بن حنبل [رح] مذهب تائيد کوي ځکه چې کفر ددې شخص د شفاعت او مغفرت منع کونکی نشي گرځېدلای، ځکه چې کفر پخپل ذات کښې زيات قسمونه لري. نو بناء په همدې اساس سره پدې خبره سره ئې هغه نورو علماؤ ته په ضمني توگه ځواب ورکړ چې دوي وائي چې دا شخص د شفاعت او مغفرت مستحق نشي گرځېدلای. نوموړي په ځواب کښې ورته وويل چې داسي هم نده چې بالکل ددې شخص ته مغفرت ونه شي او يا خو ئې شفاعت قبول نشي.

مثلاً لکه کفر د اهل د قبلې په سبب د بعضي گناهونو سره حال دا چې بيا هم کېدای شي چې دوی ته مغفرت او مستحق د شفاعت وگرځي خو سره ددې چې خدای [ج] په کفر سره هم مسمی کړي.

تر ټولو ضروري خبره چې د يادوني وړ ښکارېږي هغه داده چې د لمانځه د پرېښودونکي وژل به څه ډول وي چې پدې هکله دوه مذهبونه وجود لري:

۳ وهبه زحلي- فقه اسلامي وادلته - لومړي ټوک ۵۰۴ مخ حقانيه پېښور- ب، ت، ث.

۱- جمهورو علماء پدې هکله وائي د لمانځه پريښودونکي (تارك الصلاة) سر بايد په توره ووهل شي او سر دي پرې غوڅ کړل شي البته که چيري ئې توبه نه وي ايستلې.

۲- د احنافو مذهب: د احنافو علماء نظر دادی چې د جمهورو علماء سره غالباً موافق ندی ځکه چې احناف وائي چې پدې شکل سره نه وژل کېږي لکه څرنگه چې د جمهورو علماء نظر دی بلکي احناف وائي دی دي ووهل شي او په بندي خانه کېني دي واچول شي تر څو چې په بنديخانه کېني مړ شي. ځکه دوی زیاتوي چې تر ټولو ښه او غوره طریقه د وژلو ئې بنديخانه ده. (1)

¹ شيخ سيد سابق - فقه السنة - لومړی ټوک - ۸۲ مخ - دار الفکر د چاپ کال ۱۴۰۳ هـ ق، څلورم چاپ.

دوهم فصل

په لمانځه كښي د امامت حكومنه

امامت په لغت كښي: امامت په اصل كښي د امام د لفظ مصدر دی چې د عامي سرپرستی په معنی سره راځي.

امام په اصطلاح كښي هر هغه شخص ته ويل كېږي چې اقتداء او متابعت ئي په ټولو امورو كښي كېږي.

لكه څرنگه چې خداي [ج] فرمائي: **(و جعلنا منهم ائمة يهتدون بامرنا)** (ژباړه: موږ گړخولي له دوي (مؤمنانو) څخه امامان چې دوي لاره موندونكي دي زموږ په امر سره. ⁽¹⁾) همدارنگه د امام لفظ د اهل لغت له نظره عام دی، نارينه، ښځينه دواړو ته شاملېږي چې جمع ئي ائمة راځي يعني هغه څوك چې اتمام او د امر پوره والی پرې راغلی وي - او يا داچې هغه چاته ويل كېږي چې اقتداء ورپسي شوې وي.

او يا دا چې امامت هغه روښانه او واضح لاري ته ويل كېږي چې لكه د كوټي د تهداب كرنه په سپينه چونه واچوله شي او پر هغه باندي نقشه رسم شي. ⁽²⁾ ليكن دغه كوم تحقيق چې وشو دا په عام سطحه دی بلكي يوې ډول ته ئي هم ندی ځانگړی شوی خو زموږ چې پدې ځاي كښي مطلب دې هغه د لمانځه امامت دی.

د امامت اقسام: امامت په دوه ډوله دی:

۱- امامت (كبري) يعني لوي امامت (امارة يا د هيواد رهبري).

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلة - لومړی ټوك - ۱۷۳مخ - حقانيه پېښور ب - ت.
² يونس معلوف المنجد في اللغة - لومړی ټوك - ۱۷مخ - معراج مكتبه - د چاپ كال ۱۳۶۷.

۲- امامت (صغری) یعنی وړوکی امامت (د لمانځه امامت).

امامت (کبری) یعنی لوي امامت: په اصطلاح کښې په عامه توگه د یوه هیواد په خلکو تصرف او قوت لاسته راوړل چې هدف د تصرف څخه اطاعت دي او هدف د قوې څخه په دیني او دنیوي امورو (چارو) کښې سرپرستي کول دي¹.

همدارنگه امامت د حضرت پیغمبر [ص] څخه نیابت دی. په همدې اړوند دوکتور وهبه زحیلی په خپل کتاب فقه اسلامي وادلته کښې لیکلي:

(الإمامة موضوعة لخلافة النبوة في مراقبت الدين وسياسة الدنيا) ژباړه: امامت قائم مقام گرځېدل دانبياء عليهم الصلوة و سلام دي د دین په ساتلو او د دنیا په سیاست کښې.

لکه څرنگه چې د امامت کبری لپاره مو اصطلاحی تعریف ذکر کړ نو بناء په همدې اساس ضرور ده چې د امامت کبری حکم بیان کړو.

نو بناء په همدې اساس د ټولو علماؤ په اتفاق (اجماع) سره د امیر تعیینول په یوه مملکت کښې واجیبي او شرعي امر دی ځکه په یوه دولت کښې چې یو تعداد خلک ژوند کوي نو د هغه لپاره ضرور او واجب ده چې امیر ورته تعیین کړل شي، تر څو د دوي خپل منځي اختلافات په اصولي توگه حل شي. همدغه راز د خلکو تر منځ د امیر ټاکل د هغه هیواد د خلکو شرعي وجیبه ده.

خو لیکن بیا هم ځیني شرطونه ددغه نوع امامت لپاره د السلامي فقهی علماؤ بیان کړي- چې دا شرطونه شیخ الفقهاء علاء والدین حصکفي په خپل کتاب الدار المختار کې داسې بیانوي:

¹ وهبه زحلی - فقه اسلامي وادلة - لومړی ټوک - ۱۷۴مخ - حقانیه پېښور - ب - ت.

د يوه هېواد لپاره د امير ته ټاڪلو كښې لاندې شرطونه ضروري گڼل كېږي.

۱ شرط دادی چي امير به مسلمان وي.

۲ شرط دادی چي امير به اصیل (حر) وي.

۳ شرط دادی چي امير به عاقل وي.

۴ شرط دادی چي امير به نارینه وي ځکه د بنځي امارت په اسلامي شريعت كښې

جواز نلري.

۵ شرط دادی چي امير به بالغ وي.

۶ شرط دادی چي امير به قوي وي د جسم له پلوه.

۷ شرط دادی چي امير به قريشي وي.

ليکن بيا هم دا خبره ضرور نده چي هاشمي به وي او يا خو به د حضرت علي كرم الله وجهه د اولادې څخه وي لكه څرنگه چي د بعضي اهل تشيع نظر دی د نوموړي قبيلې نظر د امامت په هكله علاؤالدين حصکفي په خپل كتاب الدار المختار كښې داسي بيان كړي:

(۱) شرط دادی چي امير به معصوم وي همدارنگه ځيني اماميه او اسماعليه هم

پدې ورسره موافق دي.

(۲) شرط دادی چي امير به هاشمي وي.

(۳) شرط دادی چي امير به د حضرت علي كرم الله وجهه د اولادې څخه وي.

همدارنگه د فاسق شخص تعين د امير په حيث د اسلامي فقهي علماؤ مكروه گڼلی دي او عزل كول ئې ضرور دي او يا خو دا چي په ښو اخلاقو سره نوموړي ته دعوت وركړل شي ترڅو اصلاح شي.

بيا هم د فاسق شخص تعين د امير په حيث سره په دريو شرطونو جواز لري:

- ۱ شرط دادی چي اهل الحل والعقد به تعیین کړي وي.
- ۲ شرط دادی چي په میراث به ورته پاتې شوي وي.
- ۳ شرط دادی چي د ضروري امورو د تنظیم لپاره تعیین شوي وي.

امامت صغری:

د اسلامي فقهي علماؤ له نظره امامت صغری په اصطلاح کښې عبارت دی له هغه امامت څخه چي د مقتدی او امام تر منځ په لمانځه کښې رابطه سره ټینګوي- همدارنگه د اصطلاحي تعريف په هکله ځیني څرګندوني نوري هم شته. امامت صغری عبارت دی د مقتدي پیروي کول په امام پسي په یوه برخه د لمانځه د برخو کښې^(۱)

همداراز شیخ علاؤ الدین حصکفي حنفي پدې هکله په خپل کتاب الدر المختار کښې امامت صغری داسي تعريف کړي: امامت صغری عبارت دی له نښلول د مقتدي د لمانځه په امام پسي په لسو شرطونو کښې دي:

- ۱ نیت د مقتدي دی په امام پسي.
- ۲ د مقتدي او امام د ځای یووالی دی.
- ۳ یووالی د لمانځه د امام او مقتدي دی.
- ۴ شرط دادی چي د امام لمونځ به صحیح وي د بنځینه ؤ د صف څخه به جدا وي (محاذات) به نوي.
- ۵ شرط دادی چي مقتدي به په امام باندي وړاندي نه وي.
- ۶ د مقتدي پوهېدل دی په حرکاتو د لمانځه کښې د امام په حال سره.

¹ شیخ حسن بن علي اشو بندي- نورالایضاح ۷۵ مخ حقانیه پېښور- ب - ت.

- ۷ علم د مقتدي دی په حال د امام سره چې عبارت له مقيم او مسافر څخه.
- ۸ شرط دادی چې مقتدي به شريك وي د لمانځه په ارکانو کښې له امام سره،
او داسي نـــــــور.^(۱)
- خو ليکن بيا هم د اسلامي فقهي علماء پدې هلکه ډول ډول نظرونه لري لکه څرنگه
چې شيخ علاؤالدين حصکفي د کشف الاستار په حامش کښې لومړی تعريف ته
داسي اشاره کړې لکه څرنگه چې يوه برخه د تعريف د امامت شرطونه وو. ليکن
بيا هم نوموړي ياد شوي شرطونه د مقتدي لپاره بيان کړي خو هغه شرطونه چې د
امام لپاره دي هغه شپږ شرطونه دي چې داسي ئې بيانوي:
- ۱ شرط دادی چې امام به مسلمان وي.
 - ۲ شرط دادی چې امام به بالغ وي.
 - ۳ شرط دادی چې امام به عاقل وي.
 - ۴ شرط دادی چې امام به نارينه وي.
 - ۵ شرط دادی چې امام به قاري يعني د قرآن کریم لوستونکی وي.
 - ۶ شرط دادی چې امام به له عذرونو څخه جوړ وي.
- اميد لرم چې د ياد شوي بحث په هکله همدغه اندازه ليکنه بسوالی وکړي که څه
هم نظريات نور هم زيات دي ليکن هغه کوم چې د ضرورت وړ و هغه ته مو مراجعه
وکړه او هغه مو راټول کړل. ^(۲)

^۱ علاؤالدين حصکفي- الدار المختار لومړی ټوک- ۸۲مخ- دارالاشاعة العربية.

^۲ لومړنی مرجع- د کشف الاستار حامش - ۴-.

دامامت د صحت شرطونه

۱ اول شرط د امامت اسلام دی:

لومړنی شرط د صحت د امامت کولو څخه اسلام دی ځکه د ټولو علماؤ په اتفاق سره د کافر او مرتد شخص امامت نه صحیح کېږي، چې پدې هکله د یو شمېر علماؤ نظرونه هم لرو:

۱ د امام احمد بن حنبل [رح] مذهب: نوموړی عالم وائي که چېرې په یو شخص کېنې ددې شک پیدا شو چې آیا دغه سړی مسلمان دی او که کافر او یا مثلاً ددې شک پیدا شو چې دا شخص نرېنځی دی او که جوړ سړی دی نو دا اداء کړی شوی لمونځ ئې صحیح دی او په مقتدیانو (قوم) د لمانځه اعاده او راگرځول نشته ترڅو ئې چې صحیح کفر نوي ثابت شوی ځکه ددې دعوي دليل دادی چې په ظاهر کېنې دا شخص لمونځ کوي او خصوصاً بیا امامت کوي نو امامت او یا لمونځ کول د اسلام یوه لویه نښه ده او د ظاهرله پلوه د اندامونو جوړوالی هم پدې دلالت کوي دا معلومېږي چې دا شخص نرېنځی ندی خصوصاً هغه څوک چې د نارینه و امامت کوي او که چېرې معلومه شوه چې دا سړی کافر دی، نو بیا پر خلکو د لمانځه اعاده (راگرځول) واجب دي- څرنگه چې ددې بحث څخه معلومېږي او دا خبره ترې ثابتېږي چې نن زمونږ د خلقیانو او کمونستانو امامت هم صحیح کېدای شي ځکه چې د ذکر شویو علماؤ دليل لمونځ کول دي نو کمونستان هم فعلاً لمونځ کوي خو بیا هم ضرور نده چې کمونستان امامت وکړي ځکه چې د قوم نیت په اقتداء کولو کېنې نه ورپسي صحیح کېږي او د مسلمانانو په وینو یې لاسونه سره دي، که څه هم د یو شخص په اسلام او کفر سره د لمانځه په خاطر حکم کېږي. لکه څرنگه چې

د پرتنيو علماؤ دليل هم پدې شان سره وو- که څه هم په دارالحرب کښي هم وي چي لمونځ کوي مسلمان ورته ويل کېږي او د ضرورت په وخت کښي ئې امامت کول هم جواز لري.⁽¹⁾

خو ليکن افضله او بهتره نده کله چي ښه او جيد علماء موجود وي او ياد شوي ډول اشخاص د (قوم) امامت کوي.

۲- د امام شافعي رحمة الله عليه مذهب: امام شافعي [رح] پدې هکله وائي که چېرې دا خبره د لمانځه د اداء کولو څخه وروسته ثابته شوه چي امام کافر، مرتد او يا نرښځی دی نو بيا په قوم سره د لمانځه راگرځول ضروري دي. ځکه چي ياد شوي خلک د امامت کولو مستحق ندي او د قوم لمونځ نه ورپسې صحيح کېږي.²

همدارنگه ددې نظرياتو په تائيد سره علامه الفقيهيه محمد طاهر البخاري په خپل کتاب خلاصة الفتوى کښي ليکلي:

وائي که چېرې يو شخص د يو قوم يوه مياشت امامت وکړ او بياني وروسته وويل چي زه خو مجوسي وم نو داسې په اسلام سره مجبوره کېږي د نوموړي دا خبره صحيح کېږي چي ووائي د قوم لمونځ صحيح شو همدارنگه ئې وويل چي ما ستاسي يو څه وخت د بې اودسۍ په حال کښي امامت کړی دی ليکن دا خبره هم د نوموړي امام د قبول وړ ده ضروري ده چي قوم خپل لمونځ راوگرځوي - په همدې ډول پورتنۍ فقهي جزئيه د امام شافعي او امام احمد بن حنبل د مذهبونو تائيد جوړوي.⁽³⁾

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - لومړی ټوک ۱۷۴ مخ حقانيه پېښور - ب- ت.
² وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - لومړی ټوک ۱۷۴ مخ حقانيه پېښور - ب- ت.
³ محمد طاهر البخاري- مجموعه الفتوى - لومړی ټوک - ۴۶،۴۵ مخونه - جيبه کوټه - د چاپ کال ۱۳۹۷ هـ ق.

۲- دوهم شرط د امامت کولو د سالم عقل درلودل دی:

په همدې توگه د امامت د صحت د شرطونو څخه عقل دی، ځکه چې د عقل په شتوالي د اسلامي فقهي ټول علماء اتفاق لری چې په لیوني (مجنون) پسي اقتداء کول جواز نلري او امامت ئې نه صحیح کېږي. ځکه د لیوني لمونځ د خپل ځان لپاره باطل دی- څرنگه چې د لیوني لمونځ د خپل ځان لپاره صحیح نه شو نو د قوم لپاره په طریقه اولی نه صحیح کېږي. که چېرې لیونتوب پداسې شکل سره وو چې ځیني وخت جوړ و او ځیني وخت لیونی و، نو پدې صورت کښې ورپسي صحیح کېږي- لیکن بیا هم کراهیت لري ځکه چې دا خو معلومه نده چې د لیونتوب حالت څه وخت ورباندي راځي کېدای شي چې د لمانځه په منع کښې ورته راشي او لمونځ فاسد کړي او علت د صحت د لمانځه دادی چې اصل په انسان کښې جوړ والی دی او د مرض راگرځېدل عارض دی نو په عارضي شي سره (احتمال) لمونځ نه فاسدېږي نو بنا په همدې اساس د عقل شتون د امامت د صحت شرط وگرځېده، ددې څخه معلومه شوه چې تر څو یو شخص عاقل نوي اقتداء هم نه ورپسي صحیح کېږي. (۱)

۳- د امامت د صحت د شرطونو څخه دریم شرط بلوغ دی:

څرنگه چې بلوغ د امامت د صحت د شرطونو څخه یو شرط گڼل کېږي نو په همدې اساس اصلي ممیز یعنی دوړو کي هلك امامت هم نه صحیح کېږي چې په دې اړوند د علماء نظریات په لاندې ډول دي:

¹ وهبه زحیلي - فقه اسلامي وادلته - لومړی ټوک ۱۷۴ مخ حقانیه پېښور - ب- ت.

۱- جمهور علماء وائي چي د وړو کي هلك امامت د بالغ (کبير) شخص لپاره نه صحيح کېږي، که فرض لمونځ وي او يا نفلي وي.

۲- امام اعظم ابو حنيفه [رح] هم د جمهور علماء سره موافق دی وائي چي د وړو کي هلك امامت کول د بالغ (کبير) شخص لپاره نه صحيح کېږي که فرض لمونځونه وي او يا نفلي وي.

۳- امام مالك او امام احمد بن حنبل [رح] په مذهب د وړو کي هلك امامت کول د (کبير) شخص لپاره په فرض لمونځونو کېږي نه صحيح کېږي - ليکن په نفلي لمونځونو کېږي صحيح کېږي مثلاً لکه د تراويح - کسوف يا خسوف لمونځ وي پدې کېږي امامت کول صحيح دي او اقتداء کول ورپسي جواز لري. ځکه ددوی دليل د حضرت ابن مسعود او ابن عباس رضي الله تعالى عنهما حديثونه دي چي وائي:

(لا يَوْمُ الْفَلَامِ حَتَّى يَحْتَلَمَ)^(۱) يعني وړوکی هلك دي امامت نکوي تر څو چي بلوغ ته نوي رسېدلی، ځکه چي امامت د کمال حالت دی بلکي وړوکی هلك اهل د کمال نه دی.

4. امام شافعي (رح) پدې هکله وائي چي د بالغ (کبير) شخص اقتداء کول په وړو کي هلك (صغير) پسي جواز لري او اقتداء ئې ورپسي صحيح ده ځکه د نوموړي امام دليل پدې هکله د عمر بن سلمة حديث دی چي فرمائي [أُمَّتٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا الْغُلَامُ ابْنُ سَبْعِ سَنِينَ]^(۲).

¹ محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار - دريم توك ۲۰۳ مخ دار الجليل بيروت د چاپ كال ۱۹۷۳ م.
² محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار - دريم توك - ۲۰۳ مخ - دار الجليل بيروت د چاپ كال ۱۹۷۳ م.

د عمر بن سلمه څخه روايت دی چې وائي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم امامت کاوه او زه او ه کله هلك وم.

ليکن بيا هم نوموړی صاحب المذهب امام د يو شمېر نورو علماؤ نظر اخلي او ليکي چې د وړو کي هلك امامت کول د جماعت لپاره صحت لري خو کراهيت هم پکښې شته.

(4) د امام د صحت د شرطونو څخه نارينه والی دي:

کله چې مقتديان نارينه بنځينه او يا نرنځي وي، خو کله چې نارينه والی د امامت لپاره شرط وگرځیدی بناء په همدې اساس د بنځي او يا نرنځي امامت کول د نارينه و لپاره که فرض لمونځونه وي او يا نفلي وي، نه صحيح کېږي. چې پدې اړوند د ځينو علماؤ نظرونه را اخلو:

۱- د جمهورو علماؤ مذهب:

ياد شوي علماء پدې هکله داسي نظر لري چې که چېرې مقتديان بنځينه وي بيا نارينه والی ورته شرط ندی. بناءً د بنځي امامت کول د بنځينه و مقتديانو لپاره صحيح دی ځکه ددوي دليل د حضرت عائشې رضي الله تعالى عنها حديث دی چې هغي او ام سلمه (رضي الله تعالى عنهما) او عطاء روايت کړی فرمائي: [ان المرأة تؤم النساء]⁽¹⁾. — ژباړه: بنځه امام د بنځينه و مقتديانو لپاره امامت کولاي شي. همدارنگه په دارقطني کښې له ام ورقه رضي الله تعالى عنها څخه نقل شوی فرمائي: [اذن لها ان تؤم نساء دارها].⁽²⁾ — ژباړه: د حضرت ام ورقه څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم نوموړي ته اجازه ورکړه ترڅو د خپل کور د بنځو امامت وکړي. بناء په همدې اساس د ياد شويو حديثونو څخه اخیستنه

¹ محمد بن علي شوکاني — نيل الاوطار — دريم توك — ۲۰۲مخ — دارالجيل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳م

² محمد بن علي شوکاني — نيل الاوطار — دريم توك — ۲۰۱مخ — دارالجيل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳م

کېږي چې د بنځینه امام امامت کول د بنځینه مقتديانو لپاره صحيح دي جواز لري.

ب- امام شافعي رحمة الله عليه مذهب: امام شافعي رحمة الله پدې هکله وائي چې د بنځینه و مقتديانو امامت کول او بلکي د بنځو حاضرېدل جماعت ته پداسي حال کي چې امام نارينه وي مکروه والی نلري بلکي صحيح او مستحب (نېک) کار دی. امام به د بنځینه مقتديانو د صف په منځ کېنې درېږي.

ت- دامام احمد ابن حنبل (رح) مذهب: دامام احمد بن (رح) څخه پدې هکله دوه ډوله نظرې نقل شوي دي.

۱- د بنځینه و مقتديانو حاضرېدل مستحب دي او په همدې شان ئې امامت کول هم د بنځینه و مقتديانو لپاره مستحب دی.

۲- د بنځینه و مقتديانو جماعت ته حاضرېدل او يائي امامت کول غير مستحب دي^(۱).

خو دا حج نظر ئې لمړی شماره ده.

ث- دامام اعظم ابو حنيفه (رح) مذهب: د امام صاحب نظر پدې هکله دادی چې د بنځینه و مقتديانو جماعت ته حاضرېدل تنها غير د نارينه و څخه مکروه گڼي که څه هم د تراويح، خسوف، کسوف لمونځونو کېنې وي، مکروه دی. **حکة د امام اعظم (رح) دليل پدې هکله دا حديث دی: [صلوٰة المراءة في بيتها افضل من صلوٰتها في حجرتها و صلوٰتها في محذعها افضل من صلوٰتها في**

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم توك - ۱۷۵مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

بيتها [1]. ژباړه: د بنځو لمونځونه په کور کښې غوره دي له هغه لمانځه څخه چې په حجر کښې ئې کوي او د بنځي لمونځ په مخدع کښې غوره دی له هغه لمانځه څخه چې په کور کښې ئې کوي.

او بل دا چې د بنځو حاضرېدلو کښې دوه ممنوعه شيان منځته راځي: يو دا چې د امام درېدل د بنځو د صف په منځ کښې دا مکروه دی او يا خو وړاندي والی د امام په بنځينه و مقتديانوسره راځي چې دا هم مکروه دی. نو بناء په همدې اساس په نارينه امام پسې لمونځ کول او يا جماعت ته حاضرېدل هم مکروه دي، له همدې کبله ئې اذان کول هم مکروه دي.

5. د امامت د صحت د شرطونو څخه پاکوالی دی له جنابت، بې اودسې او نورو نجاستونو څخه چې پدې اړوند د علماؤ نظريات په لاندې توگه ليکو:

أ- د جمهورو علماؤ مذهب: جمهور علماء پدې هکله داسي وائي چې دا ضروري خبره ده چې د بې اودسې يا نورو نجاستو څخه امام پاک وي که چېرې د امام په جامه يا بدن زياته اندازه نجاست وي لمونځ ئې باطل دی که څه هم نوموړی امام چې امامت کوي خبروي او يا نوي خبر لمونځ ئې باطلېږي.

ب- د امام مالک (رح) مذهب: امام مالک رحمه الله عليه پدې اړوند وائي چې که چېرې ئې په قصد سره ځان بې اودسه کړی وي نو د امام او مقتديانو دواړو لمونځونه باطلېږي. او که چېرې ئې په بې خبرۍ سره په جامه يا بدن نجاست وو او

¹ محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار - دريم توك - ۱۶۱مخ - دار الجيل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳م.

د لمانځه د خلاصون څخه وروسته پدې خبر شو لمونځ ئې صحيح دی. او که چاته معلومه شي چي امام بې اودسه او يا جنب دی په پسي ئې اقتداء له سره باطله ده.

خو که چېري امام پدې پوه شوی وی او که نه وي ليکن بياهم د مقتديانو لمونځ ورپسي صحيح کېږي او دوي ته د جماعت د لمانځه ثواب ورکول کېږي - که څه هم امام شافعي او امام احمد ابن حنبل (رح) په لمانځه کېنې ورسره موافق ندي مثلاً که چېري وروسته پدې سره پوه شي چي امام بې اودسه دی او يا خو ئې په کاليو او بدن کېنې نجاست دی نو ضروري ده چي لمونځ راوگرځوي. ځکه چي د نوموړو علماؤ دليل د يوه حديث مضمون دی چي دوکتور وهبه صاحب په خپل کتاب فقه اسلامي کېنې نقل کړی وائي: په هغه وخت کېنې چي معذور (جنوب) شخص په يو قوم لمونځ اداء کړي نوموړی امام دي خپل لمونځ راوگرځوي او د قوم لمونځ صحيح شو⁽¹⁾.

ج- د امام شافعي (رح) مذهب: امام شافعي (رح) وائي چي اقتداء په هغه چا پسي وروسته نه صحيح کېږي چي په هغه د لمانځه اعاده يعني راگرځول واجب وي مثلاً لکه اودس لرونکی چي په تيمامه کونکي پسي اقتداء وکړي او يا هغه شخص چي په بدن يا جامه ئې نجاست وي ليکن د مينځلو څخه ئې هير شوي وي، ددې ډول اشخاصو د لمانځه راگرځول واجب دي.

6. د امام د صحت د شرطونو څخه حسن د قرائت او د لمانځه ارکان دي: چي پدې اړوند د علماؤ نظرونه په لاندې ټکيو کېنې ليکو.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۶۱ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

أ- د جمهورو علماؤ مذهب:

جمهور علماء وائي د لمانځه ارکان په صحيح توگه اداء کوي او په بنائسته ډول قرآن کریم به لولي. ځکه غیر له دې شرطونو څخه امامت هم نه صحيح کېږي نو بناء په همدې اساس د قاري اقتداء په امي پسي نه صحيح کېږي. او د لمانځه راگرځول د قاري لپاره لازم دي. څرنگه چې په گونگ سړي پسي لمونځ نه صحيح کېږي – که څه هم خپل هم مثله سړي ورپسي اقتداء وکړي امامت کول ئې ورته نه صحيح کېږي.^(۱)

ب- د امام اعظم ابو حنيفه (رح) مذهب:

امام ابو حنيفه رح پدې هکله وائي چې اقتداء په خپل هم مثله شخص پسي جواز لري مگر درې کسان دي چې اقتداء د يوه په بل پسي نه صحيح کېږي:

1. د خنثی (نرېنځي) اقتداء کول په خپل مثل پسي نه صحيح کېږي.
 2. د مستحاضې اقتداء په خپل هم مثله پسي نه صحيح کېږي.
 3. په هغه بنځه پسي د نورو بنځو اقتداء نه صحيح کېږي چې خپل د عادت وخت ترې بې درکه شوی وي.
- ددې اشخاصو اقتداء په خپل هم مثله پسي نه صحيح کېږي.

ج- د امام مالک (رح) مذهب:

امام مالک (رح) پدې هکله وائي چې شرط په اقتدائ يا صحت د امامت کېنې دادی چې امام به د لمانځه په ارکانو قادر وي که چېرې د لمانځه د ارکانو څخه عاجز وي

¹ وهبه زحيلي – فقه اسلامي وادلته – دوهم ټوک – ۲۲ مخ – حقانيه پېښور – ب – ت.

که دا ارکان قولې وي لکه سورة فاتحه لوستل او يا فعلي وي لکه رکوع، سجده، قيام کول، نو اقتداء پدې صورت کېنې نه صحيح کېږي - مگر بيا هم د هر هم مثله اقتداء په خپل مثل پسي صحيح کېږي غير د هغه استثني شوو خلکو څخه^(۱).

۷. د امامت د صحت د شرطونو څخه دادی چې امام به اشاره کونکی نه وي: همدارنگه د امام د روغتيا جوړوالی د امامت د صحت لپاره شرط گڼل کېږي، يعني امام به اشاره کونکی نه وي ځکه چې د جوړ سړي اقتداء په اشاره کونکي پسي نه صحيح کېږي. پداسي حال کېنې چې مقتدی جوړ او امام معذوره وي يعني اشاره کونکی وي ځکه چې مقتدی په ټولو چارو کېنې د امام تابع دي د امام د شان څخه دادی چې مستقل به وي ځکه امام د مقتدی ټول مسؤليتونه په غاړه لري. بالاخره د ټولو علماؤ اتفاق پدې سره دی هغه ضعف چې اشاره کول دي او هغه قوت چې استقلال د امام دی دواړه نه سره جمع کېږي. نو بناء په همدې اساس د جوړ سړي لمونځ په اشاره کونکي پسي نه صحيح کېږي.

۸. جوړوالی د عذر څخه د امامت د صحت د شرطونو څخه دی

أ- د امام اعظم ابو حنيفه او امام احمد بن حنبل (رحمات الله) مذهب پدې هکله داسي څرگند وني لري چې د امام جوړوالی د شرعي عذرونو څخه شرط دی بايد داسي شخص امامت وکړي چې دائمي معذور نه وي مثلاً لکه د پوزي څخه دائمي د ويني بهېدل، د باد جاري والی، د بولو جاري کېدل، ددې ډول اشخاصو امامت نه صحيح کېږي ليکن بيا هم دا حکم تر هغه خلکو پوري دی چې د جوړو خلکو امامت کوي.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۷۷ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

که چېرې په خپل هم مثله پسي اقتداء وکړي او يا ئې امامت وکړي امامت ئې صحيح دی، ددې ډول مقتديانو اقتداء هم ورپسي صحيح کېږي. ليکن بيا هم شرط دادی پکښې چې د امام او مقتديانو عذرونه متحد يعني يو شان وي. نوکه چېرې يې عذرونه مختلف وي، امامت او اقتداء ورپسي نه صحيح کېږي. د مثال په توگه ئې يادوم چې که چېرې هغه شخص چې بولي ئې جاري وي په هغه چا پسي وروسته اقتداء وکړي چې باد ئې جاري وي نو پدې صورت کښې امامت نه صحيح کېږي او لمونځ ئې د راگرځولو وړ بلکي واجب ده چې لمونځ راوگرځوي. ځکه چې د امام او مقتديانو عذرونه سره متحد ندي.

که چېرې د امام او مقتديانو عذرونه موافق وه امامت کول ئې جواز لري - يعني د معذورو مقتديانو لمونځ په معذور امام پسي صحيح دی شرط به داوي چې عذرونه ئې متحد وي⁽¹⁾.

ب- د امام مالک (رح) مذهب:

امام مالک (رح) وائي چې د امام جوړوالی له شرعي عذرونو څخه لکه د بولو جاريوالی يا د باد جاري والی، ددې ډول عذرونو څخه جوړوالی شرط گڼي. ځکه نوموړی وائي چې د هغه د شخص امامت مکروه دی چې صاحب العذروي په نسبت د هغه شخص چې عذرونه لري.

ج- د امام شافعي (رح) مذهب:

امام شافعي (رح) د امام جوړوالی له شرعي عذرونو څخه شرط نه گڼي، پدې معنی چې امامت مکروه ندي چې امام شرعي عذري يا دائمي مريضی و لري ځکه نوموړی وائي چې په صاحب العذر امام پسي د جوړو مقتديانو لمونځ صحيح کېږي.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ۱۷۹مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

۹. د امامت د صحت د شرطونو څخه د امام د ژبې مروغوالی دی چې هر حرف د ټولو صفتونو سره په خپل مخرج کېږي اداء کړي. چې پدې اړوند د علماؤ نظرونه په لاندې ټکیو کېږي لیکو:

1. د جمهورو علماؤ مذهب: جمهور علماء پدې هکله وائي چې د امام د ژبې جوړوالی ضروري شرط دی لیکن د هغه شخص امامت چې تکرار د حروفو کوي مثلاً تاء تاء یا فاء فاء لولي، جواز لري او اقتداء ورپسي صحیح ده. که څه هم د خپل هم مثله امامت ونکړي بلکې د نورو اشخاصو لپاره هم جواز لري، خو بیا هم پدې صورت کې ئې لمونځ مکروه کېږي – لیکن دا نظریه د جمهورو علماؤ ده خو امام ابو حنیفه (رح) ورسره موافقت نلري¹.

څرنگه چې د امامت د صحت شرطونه مویاد کړل خو یو شمېر نور شرطونه دي چې هغه په داخل د مذهبونو کېږي دي مثلاً د یو مذهب پدې موافقه وي او بل مذهب ورسره مخالف وي، سره له دې چې په لومړنیو شرطونو کېږي اراء او نظرئې د مذاهبدو ذکر شوي لیکن بیا هم دا هغه شرطونه دي چې د ځینو مذهبونو پرې موافقه وي او ځینو مذهبونو موافقه ورسره نوي مثلاً په مخالف المذهب پسي اقتداء کول.

أ- د امام شافعي او ابو حنیفه په مذهب سره شرط دادی چې امام او مقتدي به دواړه د یوه مذهب پیروان وي که چېرې د امام ابو حنیفه د مذهب پیروان په امام شافعي مذهبي پیروان پسي اقتداء وکړي او پدې حال کې ددې امام څخه وینه وبهېږي او اودس ونه کړي او یا مثلاً شافعي مذهبي په حنفي مذهبي پسي

¹ وهبة زحيلي – فقه اسلامي وادلته – دوهم ټوک – ۱۹۰مخ – حقانيه پېښور – ب – ت.

اقتداء وکړي نو پدې صورت کي د مقتدي لمونځ باطلېږي ځکه پدې سره چي د مقتدي د خپل مذهب په قواعدو سره د امام لمونځ باطل گڼي نو بناء په همدې اساس په عمومي احکامو او قواعدو کښې د مخالف في المذهب امامت نه صحيح کېږي.

خو امام ابو حنيفه رحمه الله عليه وائي چي په امام شافعي مذهبي مقلد پسي اقتداء کول مکروه دي او امام شافعي (رح) وائي په شافعي مذهبي مقلد امام پسي اقتداء کول بهتره دي نه په حنفي مذهبي او يا نورو مذهبونو پسي يعني هغه څوک چي د لمانځه په ځينو رکنونو او شرطونو سره معتقد نه وي.

ب- امام مالک او احمد بن حنبل (رح) وائي: کوم شی چي د لمانځه په صحت کښې شرط وي په هغه شي کښې اعتبار د امام مذهب ته ورکول کېږي، مثلاً که چيري مالکي مذهبي په حنفي مذهبي - او يا حنفي مذهبي په شافعي مذهبي پسي اقتداء وکړي نو په اوداسه کښې به ټول سرنه مسح کوي ځکه د ټول سر مسح کول شرط ندی نو بناء په همدې دليل سره د یاد شويو علماؤ په نظر په یاد شويو صورتونو کښې د مقتدي لمونځ صحيح کېږي ځکه د امام د لمانځه په صحت سره په خپل مذهب کښې هغه شی چي شرط وي د مقتدي د لمانځه په صحت کښې نو پدې صورت کښې اعتبار د مقتدي په مذهب سره دی مثلاً لکه مالکي مذهبي او يا حنفي مذهبي چي په داسي حال کښې اقتداء وکړي چي شافعي مذهبي امام نفلي لمونځ کوي نو پدې صورت کښې د مقتدي لمونځ باطل دی ځکه چي د فرض لمانځه اداء کونکی په نفل کونکي پسي د امام مالک او احمد بن حنبل (رح) په مذهب اقتداء باطله ده ځکه د اقتداء د شرطونو څخه

يو شرط د امام او مقتدي د لمانځه يو والی دی يعنې د هغه امام امامت کول د مقتديانو په نسبت صحيح دي چي لمونځ ئې يو وي.

او د هغه مقتدي لمونځ په يو امام پسي صحيح کېږي چي ددوي لمونځ يو وي. بلکي پدې ډول اقتداء او امامت د صحت حکم ورکول کېږي او کوم شرعي نواقص نه ورته راجع کېږي^(۱).

2. د امام احمد بن حنبل (رح) په مذهب د امام شرط دادی چي عادل به وي. امام احمد بن حنبل (رح) وائي چي د فاسق شخص امامت کول نه صحيح کېږي يعنې هغه امام چي د لويو گناهونو مرتکب شوی وي او يا په وړو گناهونو دوام کوي ددې ډول اشخاصو امامت نه صحيح کېږي - که څه هم په خپل هم مثله پسي اقتداء وکړي بيا هم نه صحيح کېږي. که چېرې يو څوک په فاسق سړي پسي اقتداء وکړي نو په مقتدي د لمانځه راگرځول ضرور بلکي واجب دي.

ځکه پدې شرط د نوموړي امام په مذهب کېنې د اقتداء صحت راځي چي امام عادل وي.

نوموړي امام وائي په داسي صورت کېنې چي د جمعې او عيدونو لمونځ تيار وي او امام موجود نه وي او امام ته ضرورت پيدا شي نو پدې صورت د فاسق شخص امامت کول جواز لري او اقتداء ورپسي صحيح کېږي.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ۱۸۱مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

که چېرې عادل امام پیدا شو نو هغه باید امامت وکړي ځکه د متقي او عادل امام په امامت کولو سره د جمعې زیاتوالی راځي او د خلکو نفرت لري کېږي او د راتلونکو لمونځونو لپاره په جمع سره شوق ورته پیدا کېږي.

خو امام مالک (رح) پدې اړوند وائي د امام عدالت شرط دی د فسق او یا نورو منهیاتو څخه به ئې ځان ساتلی وي خو هغه فسق چې د لمانځه تر امورو پورې متعلق وي مثلاً لکه څوک چې د لمانځه د فرضونو یا شرطونو د اداء په هکله سستي کوي او یا مثلاً غیر د اوداسه څخه لمونځ کوي.

که چېرې دامام فسق د لمانځه تر امورو پورې تړلی نه وي مثلاً کله چې امام زاني یا شراب خوړونکي وي امامت ئې صحیح کېږي بلکې مکروه والی لري – چې همدا د رائج مذهب قول دی. همدا راز دوکتور وهبه زحیلي هم ددې مذهب په رحجان سره تائید کړی^(۱).

3. د امام مالک ، امام اعظم ابو حنیفه او امام احمد بن حنبل (رحمهم

الله) د ټولو مذاهبو شرط دادی چې امام به د لمانځه راگرځوونکی نه وی: پدې هکله د ذکر شوو علماؤ نظر دادی چې په لمانځه راگرځونکي امام پسي دوختي لمانځه اداء کونکي يعني پداسي صورت کښې چې امام د قضاء شوي لمانځه (اعاده) کوي او د وختي لمانځه اداء کونکي مقتدي اقتداء ورپسي نه صحیح کېږي، ځکه د لمانځه راگرځونکي لمونځ په نفلي لمانځه کښې حسابېږي او د فرضي لمانځه اداء کونکي اقتداء په نفل کوونکي پسي د وروسته نه صحیح

¹ وهبه زحیلي – فقه اسلامي وادلته – دوهم ټوک – ۱۸۲مخ – حقانيه پېښور – ب – ت.

کېږي - بلکي يو بل مهم او ضروري شرط پدې اړوند دادی کله چي کوم شخص د يوه قوم امامت کوي د لمانځه د شرطونو او ارکانو په کيفيت بايد عالم وي مثلاً لکه اودس کول يا وخت پېژندنه او داسي نور.

د امامت مکروهات او هغه اشخاص چي امامت يې مکروه دی

۱- د فاسق سړي امامت مکروه دی:

د فاسق سړي که څه هم د خپل هم مثله امامت وکړي هم امامت يې مکروه دي. همدغه نظريه د مالکيه وو او شافعيه وو او حنابله وو علماء وو ده دوي وائي چي په فاسق امام پسي لمونځ مکروه دی ځکه چي په ديني امورو کښي غور نکوي نو بناءً په همدې دليل امامت يې هم مکروه دی خو ليکن بيا هم د امام احمد بن حنبل (رح) په مذهب د جمعي او عيد لمونځ ترې استثني کړی وائي چي پدې لمونځو کي يې امامت صحيح کېږي پدې شرط چي ضرورت وليدل شي او عادل امام نوي.

امام اعظم ابو حنيفه (رح) مذهب پدې هکله وائي د فاسق امامت کول د خپل هم
مثله لپاره صحيح کپري يعني که چپري يې همدغه شان فاسق امامت وکړ جواز
لري او د نورو خلکو لپاره جواز نلري او امامت ئې د هغوي لپاره مکروه دی.

د مکروه والي دليل ئې چې د فاسق امام امامت کول مکروه دی دا حديث د پیغمبر
(صلی الله علیه وسلم) دی چې ابن ماجه د حضرت جابر (رض) د رسول الله (ص)
څخه روايت کړی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائي: [لاتؤ من امرأة
رجلاً و لا اعرابي مهاجراً و لا یؤ من فاجر مؤمناً الا ان يقهره بسطان يخاف
سيفیه او سوطه] (1)

ژباړه: امامت دي نه کوي بنځينه د نارينه وو او امامت دي نه کوي اعرابي د
مهاجرينو او امامت دي نه کوي فاجر او فاسق شخص د مؤمن سړي مگر خو بيا هم
په هغه وخت کښي يې کولاي شي چې د توري او قمچين څخه ئې وپېرېږي. دائې
دليل د کراهيت دی اما کوم صحت د امامت دی هغه خو صحيح کپري ځکه هغه
حديث چې شيخانو روايت کړي هغه د لمانځه په صحت سره دليل دي. [ان ابن
عمر کان یصلي خلف الحجاج] او [صلو خلف کل بروفاجر]²

ژباړه: ابن عمر رضی الله تعالی عنه په حجاج بن يوسف پسي لمونځ او اقتداء
کوله او په همدې توگه ئې داسي روايت کړی چې ستاسي لمونځ او اقتداء وکړی.
په هر فاسق او فاجر پسي.

¹ محمد بن علي شوکاني - نیل الاوطار - دریم ٹوک ۱۹۹ مه ص دار الجیل بیروت د چاپ کال ۱۹۷۳

² محمد بن علي شوکاني - نیل الاوطار - دریم ٹوک ۱۹۹ مه ص دار الجیل بیروت د چاپ کال ۱۹۷۳

همدغه راز د فاسق او مبتدع د امامت کولو په هکله شيخ سيد سابق (رح) په خپل کتاب فقه السنة کښې ليکي چي همدې دليل سره د علماءو نظر هم زيات موافقت لري دادی چي وائي هر هغه څوک چي لمونځ ئې په انفرادي توگه يعني د ځان لپاره صحيح شي د نورو خلکو لپاره يې هم لمونځ صحيح کېږي خو بيا هم ددې دليل سره سره د اسلامي فقهي علماءو د فاسق او مبتدع امامت مکروه کښې ځکه هغه حدېث چي ابو داؤد او ابن حبان له سائب بن خلاد څخه روايت کړی چي يو شخص د يوه قوم امامت کاوه او د قبلي شريفي طرفته ئې لاري تو کولې او رسول الله (صلي الله تعالی عليه وسلم) ورته وکتل نو رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمائيل: [لا يصلي لكم] (1)

ژباړه: دا شخص دي ستاسي امامت نکوي په هغه وخت کي چي دې شخص د امامت کولو اراده وکړه او غوښتل يې چي امامت وکړي نوموړی (امام) ئې له امامت څخه منع کړ او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په امر ئې خبر کړ. نوموړی (امام) رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ورغي او دا جريان ئې ورته بيان کړ نو رسول الله صلی الله عليه وسلم په جواب کي ورته وويل هو ما امر کړی ځکه چي تا خدای (ج) او رسول الله (ص) ته ضرر رسولی دی او نالائق کار دي کړی، بناء په همدې دليل د اسلامي فقهي علماءو د فاسق او مبتدع شخص امامت مکروه گڼي (2).

۲ - د بدعت گونکي امامت مکروه دی:

¹ محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار - دريم توك ۱۹۹ مه ص دار الجبل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳ م
² شيخ سيد سابق - فقه السنة - لومړي توك ۲۰۱ مخ - دارالفکر - د چاپ کال ۱۴۰۳، څلورم چاپ.

د مبتدع يا بدعت کونکي امامت د اسلامي فقهي علماء مکروه گڼي ليکن هغه بدعت کونکي چي پدې بدعت سره کافر نه گڼل کېږي، مثلاً لکه فاسق خو د فاسق څخه څه بڼه دی. مبتدع يا په دين کي د نوي کار پيدا کونکی هغه شخص ته ويل کېږي چي دده عقیده د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه خلاف وي. دا خلاف ئې په قصد سره نه بلکي د سهوي له کبله وي خو که چېرې مبتدع د دين د بدهي او ضروري امورو څخه منکر سي نو کافر گڼل کېږي. لکه خدای (ج) ته د جسم ثابتول يا لکه د رسول الله صلی الله عليه وسلم او ابو بکر صديق (رضی الله تعالی عنه) له ملگرتيا څخه انکار کول او حال داچي دا په قطعي نصوصو سره ثابت شوی [اذا **يقول لصاحبه**] هغه وخت چي رسول الله وويل ابو بکر صديق رضی الله تعالی عنه ته وويل چي مه غمجن کېږه خدای (ج) له مور سره دی نو چي لدې ډول صريحي نصوصو او دلائلو څخه منکر شوی وي يو د اسلامي فقهي د ټولو علماؤ په اتفاق سره ددې ډول مبتدع امامت کول نه صحيح کېږي¹ .

3. د رانده امامت مکروه دی:

د امام اعظم ابو حنيفه، امام مالک او امام احمد بن حنبل (رحمها الله) په مذاهبو د رانده امامت مکروه دي خو ليکن دا کراهيت ئې تنزيهي دی نه تحريمي، ځکه چي روند د نجاست څخه ځان نشي ساتلی خو بيا هم امام ابو حنيفه (رح) يو صورت ترې استثني کړی. هغه حالت دا دي چي روند شخص اعلم د قوم وي، يعني په ټول قوم عالم وي بيا ئې امامت کول ندي مکروه او د امام شافعي (رح) په مذهب د رانده امامت صحيح دی - او جواز ئې ورته ورکړی بدون د مکروه والې څخه،

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک ۱۸۷ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

ځکه چې روند شخص ئې په جوړ (دسترگو خاوند) ورقياس کړې بڼه د رانده شخص امامت صحيح دي ځکه د نوموړي امام د مذهب دليل دادی چې روند شخص په امامت کي ډير خاشع، عاجز او متضرع وي نو ځکه ئې امامت صحيح دی. نوموړی امام زیاتوي چې د رانده امامت د ټولو علماؤ په نظر صحيح دی دليل ئې د ابن عباس (رضی الله تعالی عنه) صحيح حدیث رانقل شوی چې فرمائي: [ان النبي صلى الله عليه وسلم استخلف ابن ام مكتوم يؤم الناس وهو اعمى¹]

ژباړه: حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه نقل کوي وائي چې رسول الله (ص) به ابن ام مکتوم خليفه گرځاوه په لمانځه کښې نوموړي به په خلکو امامت کاوه حال داچې دی روند و. ځکه روند والی داسي يوه خاصه ده چې د لمانځه افعال او يا مثلاً د لمانځه شرطونه هيڅ نه پرې گډوډ کېږي دا روند د (فاقد الشم) سره مشابهت لري. نو فاقد الشم يعني ورکونکی د خراغ جوړ سړي دي اقتداء ورپسي صحيح ده. بڼه په همدې اساس په رانده پسي هم اقتداء صحيح ده - همدارنگه روند، بې سترگو، اعمی (شب کور) يا هغه شخص چې د شپې له طرفه څه نه ويني د جوړ سړي په حکم کي دی او امامت کول ئې صحيح دي نو روند هم د هغه په حکم کي دي. همدارنگه ئې گونگ هم په رانده باندي ورقياس کړی او د هغه په حکم کي دی ليکن د حنبله وو مذهب پکښي داده چې امامت کول ئې صحيح کېږي، همدارنگه قاضي ابو علي پدې هکله وائي چې (قطع الیدین) هغه شخص چې لاسونه ئې قطع شوي وي ددې شخص امامت هم صحيح کښي دا په يوه روايت کي وائي او په بل روايت کي وائي

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي ادلته - دوهم ټوك ١٨٧ مخ - حقاينه پېښور - ب - ت - .

چي د قطع الیدین امامت نه صحیح کېږي او همدارنگه یې قطع الرجلین - یعنی هغه شخص چي دواړي پښې ئې قطع شوي وي امامت ئې نه صحیح کېږي.^(۱)

4. د هغه شخص امامت مکروه دی چي خلک پرې راضي نوي:

د هغه شخص امامت مکروه دی چي خلک پرې راضي نوي او یا ورته د کراهیت په سترگه گوري بلکي دا کراهیت د احنافو په مذهب سره مکروه تحریمي دی ځکه حدیث د رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چي فرمائي [لا یقبل الله صلوة من تقدم قوماً و هم له کارهون]^(۲)

ژباړه: نه قبولوي خدای (ج) د هغه شخص لمونځ چي دی د یوه قوم امامت کوي او خلک پرې راضي نه وي.

همدارنگه پدې هکله له ابی امامة (رض) څخه روایت شوی دی چي فرمائي: [ثلاثة لا تجاوز صلواتهم اذانهم و امام قوم و هم له کارهون]^(۳)

ژباړه: له ابی امامة (رض) څخه روایت شوی دی وائي چي: درې کسان دي چي ددوي لمونځونه نه قبولېږي چي د هغو له شمېرې څخه هغه امام دی چي د قوم خوښ نه وي. او همدارنگه پدې هکله استاذ الفقهاء الامام قاضي خان الحسن بن منصور په خپل کتاب کښې لیکلي دي چي که چېرې یو شخص د یوه قوم امامت وکړي خو پداسي حال کښې چي قوم ددې شخص په امامت راضي نه وي، نو که

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي ادلته - دوهم ټوك ۱۸۸ مخ - حقايقه پېښور - ب - ت - .

² سليمان ابن شعيب - ابي داود - دوهم ټوك - ۸۸ مخ - الداعيه پېښور - ب - ت .

³ محمد ابن علي شوکاني -

چېرې ئې دغه کراهیت گڼل د فساد له وجهې څخه وي او يا پداسې وجه وي چې قوم ئې په امامت سره غوره وي په نسبت ددي امام سره کېدای شي پدې وجه سره پدې امام ناراضي وي. او که چېرې دا شخص (امام) چې امامت ددې قوم کوي په امامت سره حق او غوره وي ددې شخص امامت مکروه نه گڼل کېږي ځکه چې د جاهل او فاسق سړي دا خاصیت دی چې د علماؤ سره جوړ نه راځي.¹

5. د لمانځه اوږدوالي په قوم مکروه دی داسې چې دا اوږدوالی د نسبت تر اندازې ازيات وي چې په قرائت او يا نور ذکر و نو کنسليکن دا مکروهوالی د احنافو علماؤ په مذهب تحريمي دی که چېرې قوم نه وي پرې راضي.

۲- د امام شافعي او امام احمد بن حنبل (رحمهما لله) مذهب:

امام شافعي او امام احمد بن حنبل (رحمهما لله) مذهب هم اوږدوالی د لمانځه يا جماعت په قوم مکروه گڼي ليکن حالت د رضائيت ئې ترې استثنی کړی دی. د جماعت په لمانځه کې پداسې حال کې چې يو شمېر محدود مقتديان او د هغوي شوق هم دې ته وي چې امام بايد زيات قرائت په لمانځه کې ووايي مکروه نه گڼل کېږي، صحيح دی. خو اوږدوالی د قرائت مستحب دی دليل د هغه علماؤ چې اوږدوالی په لمانځه کې مکروه گڼي د ابي هريره (رض) حديث دی چې د حضرت پيغمبر (ص) څخه نقل کوي - رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: **[اذا صلي**

¹ حسن بن منصور - قاضيخان - لومړي ټوک - ۴۵ مخ حقانيه پېښور.

احد کم بالناس فالیخفف فان فیهم الضعیف والسقیم والكبیر فاذا صلی لنفسه
فلیطول ماشاء] (1)

ژباړه: ابي هريره رضي الله تعالى عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت كوي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: په هغه وخت كښي چي يو له تاسي څخه امامت كوي په خلكو سپكوالی او تخفيف دي كوي ځكه پدوي كښي به ضعيف او مريض او كبير يعني د زيات عمر خاوند به وي او په هغه وخت كي چي يوازي لمونځ كوي يو شخص نو اوږدوالی دي پكښي كوي په هغه اندازه چي څومره ئي خوښه او اراده شي مفهوم او مطلب ددې حديث دادی چي لنډوالی دي كوي امام په قوم سره خو سره له پوره والي د تسبیح او يا نور جزونه د لمانځه كښي - همدارنگه پدې رابطه ليكي چي تخفيف د امام په قوم سره مستحب دی او يو حديث پدې هكله چي شيخانو د انس (رض) روايت كړی فرمائي: [ماصلیت
خلف امام قط أ خف صلوة ولا اتم صلوة من النبي صلى الله عليه وسلم] (2)

حضرت انس (رض) فرمائي چي ما لمونځ ندی كړي په هيڅ يوه امام پسي چي ډير سپك (اخف) او ډير پوره په ټولو ركنونو او شرطونو سره وي غير د حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم د لمانځه څخه همدارنگه ابو عمر بن عبد الله ليكي د هر امام لپاره يو امر شته چي په هغي سره اتفاق شوي چي د امام تخفيف په قوم سره مستحب دی ليكن پداسي اندازه تخفيف او سپكوالی چي د لمانځه په اصلي ركنونو، شرطونو او يا نورو ذكرونو كښي كمبود رانه ولي كه چيري كمبود او

¹ محمد بن اسماعيل البخاري - لمړی ټوك ٩٧ مخ - قديمي كتابخانه ارام بازار د چاپ كال ١٩٣٨ م.

² امام مسلم - صحيح المسلم - اول ټوك ١٨٨ مخ - اكرميه پيښور - د چاپ كال ١٣٤٩ د هلي.

نقصان راولي نو لمونځ نه صحيح کېږي. وروسته وائي چې پدې اړوند د اسلامي فقهي د علماؤ تر منځ هيڅ اختلاف نشته چې په قمخ تخفيف کول په لمانځه کېنې مستحب دي.. (1)

6. په لمانځه کېنې د امام انتظار د مقتديانو لپاره چې اقتداء ورپسي وکړي مکروه گڼل کېږي:
۱- د جمهورو علماؤ مذهب:

د جمهورو علماؤ په نظر په لمانځه کېنې دننه د امام انتظار کول د نورو خلکو لپاره مکروه دی مثلاً امام په لمانځه کې داخل دي او د نور خلکو اواز ئې واورېدی نو امام انتظار ورته وکړي ترڅو دغه خلک لمونځ ورسره ونيسي ځکه د امام انتظار کول د مقتديانو لپاره په عبادت کېنې شريکوالی دی دا جواز نلري او کراهيت منځته راوړي لدې کبله چې د لمونځ کوونکو څخه مشقت او تکليف رفع شي. هغه څوک چې د امام سره د لمانځه د اول سره څخه شريک وي ډېر حق لري په نسبت د هغه خلکو چې هغه د لمانځه څخه خارج يا وتلي وي او امام ورته انتظار کوي.

۲- د امام شافعي (رح) مذهب:

امام شافعي (رح) پدې هکله ليکي چې د امام انتظار کول مقتديانو ته د لمانځه د نيولو لپاره مستحب دی، پداسي حال کې چې د امام اراده داوي چې داخلک راشي

¹ شيخ سيد سابق فقه السنة - لومړی ټوک - ۱۹۵مخ - دارالفکر - د چاپ کال ۱۴۰۳ ه ق - څلورم چاپ.

او په ده پسي وروسته اقتداء وكړي. كه په قيام، ركوع او يا دوهمه قعده كښي امام ناست وي نو د مقتديانو لپاره انتظار وكړي ترڅو جماعت ورسره ونيسي خو بيا هم پدې شرط سره چي انتظار كول ډير زيات نشي.

مثلاً كه چيري انتظار په ټول لمانځه سره وسي نو په هغي كې به ئې اثر ښكاره نشي البته دا خبره هم ثابتې ده چي رسول الله (صلى الله عليه وسلم) به انتظار كاوه او لومړي ركعت به ئې دومره اندازه اوږد اووه چي د پښو اواز ئې اورېدل كېده او همدارنگه رسول الله (صلى الله عليه وسلم) جماعت كولو ته هم انتظار كاوه - اول انتظار د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) په صلوة خوف كښي وو ترڅو هغه دوهمه طائفه د خلكو لمونځ ورسره ونسي. بيا هم ابن قدامة الحنبلي الشافعية او قاضي له حنبله و څخه خپل نظر پدې هكله داسي څرگندوي: وائي چي په لمانځه كې د امام انتظار كول د مقتديانو لپاره (جائز) خو مستحب ندي او طبعي خبره ده چي د علم خاوندانو، فقهاؤ، محدثينو علماؤ لپاره معمولاً انتظار كول كېږي.⁽¹⁾

همدارنگه پدې هكله شيخ سيد سابق (رح) په خپل كتاب فقه السنة كښي ليكلي: چي د امام انتظار كول د قوم اړوند ددې لپاره چي مقتديان جماعت ونيسي مستحب دې ځكه د ابي سعيد څخه حديث نقل شوي چي فرمائي: **[لقد كانت الصلوة تقام فيذهب الذاهب الى البيعة فيقضى حاجته ثم يتوضأ ثم ياتني والرسول الله صلى الله عليه وسلم في الركعة الاولى فما يطولها]**⁽²⁾

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ۱۹۰ مخ - حقايقه پېښور - ب - ت.
² شوكانې محمد ابن علي - نيل الاوطار دريم ټوك - ۱۶۹ مخ - دار الجليل بيروت دچاپ كال ۱۹۷۳.

ژباړه: حضرت ابي سعيد رضي الله تعالى عنه فرمائي چي لمونځ ودریده نو پس تلونکي شخص به بيقع ته تلو او هلته به ئې حاجت پوره کاوه بيا به ئې اودس کولو کله به چي راغلی رسول الله صلی الله عليه وسلم به په لومړي رکعت کي وو او تر دې وخت ه پوري به ئې اوږد کړې و نو بناء په همدې اساس د امام انتظار کول د مقتديانو لپاره مستحب دی ځکه چي پدې کښې د جماعت زیاتوالی راځي او ټول خلک د جماعت په لمانځه کي شريک کېږي.

7. دهغه امامت مکروه دی چي (کثير اللحن) وي :

يعني دومره اندازه لحن کوي چي معنی ته په صريح ډول سره تغیر نه ورځي لکه لفظ د (الحمد لله رب العالمين) مثلاً لکه د (د) حرف ته جر ورکول او يا حرف ها (ه) ته نصب ورکول او يا حرف باء (ب) ته د (رب) نصب ورکول او داسي نور البته امامت ئې په هغه چا صحيح کېږي چي هغه کثير اللحن نه وي ځکه نوموړي شخص په فرض قراءت سره اداء کړیده بيا هم مکروه والی لري، لکه څرنگه چي د اصلي متن حکم هم داسي دی.

8. دهغه شخص امامت مکروه دی چي د ځينو حروفو په اداء کښې

فصاحت ونه لري لکه د ضاد (ض) يا قاف (ق) حروف د جمهورو علماؤ په نظر غير د احنافو څخه. که عربي وي او يا عجمي امامت ئې صحيح دی ځکه چي دوي دا حرفونه اداء کولای شي خو بيا هم مکروه والی لري.¹

9. دا عرابي امامت مکروه دی: هغه شخص چي په صحراگانو کي کي ژوند کوي ولو که په سفر او يا اقامت کښي وي هم امامت ئې مکروه دی لېکن بيا هم د

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۹۰مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

خپل هم مثله لپاره صحيح كېږي. چي په دې هكله امام اعظم ابو حنيفه (رح) د تركمنو - كرديانو، عامي - ټول د اعرابو په جمع كې راوستلي دي نو څرنگه چي د اعرابيانو امامت مكروه دى نو همدارنگه د ياد شويو خلكو امامت هم مكروه دى ځكه علت د مكروهوالي د امامت ئې د ادى چي په دوي كې جهل زيات وي نو جاهل شخص كه اعرابي وي او يا حضري امامت يې مكروه دى خو پداسي حال كې چي عالم شخص موجود وي امام احمد بن حنبل (رح) وايي چي د اعرابي شخص امامت باك نلري او امامت يې صحيح كېږي خو ليكن د ضرور ده چي په ديني علومو كې به مهارت لري يعني ديني تعليم به يې كړى وي.

10. د امام درېدل په لور ځاي كې له مقتديانو څخه لمونځ مكروه كوي د يوه گز په اندازه او يا زيات له يوه گز څخه چي وي كېداى شي چي پدې هكله به ان شاء الله په راتلونكي فصل كې په مفصل ډول سره معلومات ترلاسه كړو.

11. د ولد الزنا (حرامي) امامت مكروه دى:

ا- جمهور علماء غير د حنابلې، وڅخه د ولد الزنا يا حرامي امامت كول د نوموړو خلكو لپاره مكروه گڼي، دا پداسي صورت كې چي نور خلك موجود وي او حرامي امامت كوي ځكه چي د امامت د مكروهوالي علت ئې د ادى چي د ولد الزنا يا حرامي خو پلار نشته چي ديني علم ورزده كړي او د دين بنودنه ورته و كړي نو په هدي خاطر نوموړى جاهل پاتي كېږي او داچي د خلكو نفرت هم ترې كېږي، بناءً د ولد الزنا امامت مكروه دى.

ب- احناف علماء پدې هكله خپل نظر داسي څرگندوي: پداسي حال كې چي د ولد الزنا يا حرامي امامت كول مكروه دي خو كه چېري متقي او پرهېزگاره عالم

ورځه جوړ شوی وي نو امامت کول یې صحیح او جواز لري، ځکه چې د امامت مکروه والی د ځینو نیمگړتیاو له کبله دي نه د ولد الزناء د ذات په خاطر.

ج- امام مالک (رح) وایي: که چېرې د دائمي یا همېشه لپاره امام وي نو امامت کول ئې مکروه دي او که په ځینو ځایونو کې امامت وکړي نو بیا صحیح او جائز دی بدون له مکروهوالي څخه.

د- امام شافعي (رح) وایي: چې د ولد زنا امامت د خپل هم مثله لپاره صحیح کېږي، او د نورو خلکو لپاره مکروه دی.¹

څرنګه چې مو په لومړنیو شمارو کې هغه مکروهات یاد کړل چې د ټولو علماؤ مذاهب پکښې ذکر شوي وو. اوس دلته د امامت یو شمېر نور مکروهات دي چې په ځانګړې توګه د مذهبونو نظرونه پکښې راغلي دي او د یوه خاص مذهب څخه نمایندګي کوي مثلاً:

1. د امام اعظم ابو حنیفه (رح) مذهب:

پدې ځای کې هغه شیان ذکر شوي چې د لومړنیو شمارو سره یو څه توپیر لري هغه دا چې د امام صاحب په نظر د (امرد) واړه هلکان یعنی لغړزني امامت کول مکروه تنزیهي ګڼي - که څه هم په ټول قوم کې عالم وي بیا یې هم امامت مکروه دی - پداسې صورت کې چې ددې هلك په امامت کولو سره وېره منځته راځي. مثلاً لکه د شهوت په نظر ورته کتل - که د فتنې وېره نوي نو بیا ئې امامت صحیح او

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ۱۹۱مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

کراهیت نلري چي صحيح قول همدغه دی. همدارنگه د (سفیه) يعني هغه شخص امامت مکروه دی چي تصرفات يې د عقل په مقتضی او په شریعت نوي برابر امامت کول يې مکروه دي. همداراز د فلج سوی شخص هم امامت مکروه دی – همدارنگه د برگ (بيس) مرض، مجذوم، مجهوب او هغه چا چي بولي په پیچکاري ترې خارجوي همدارنگه د کورې يعني هغه کورې چي په ځینو پښو سره درېدلای سي چي لاس يې غوڅ وي – د شرابو څښونکی، سود خوړونکی، او نمیم يعني هغه شخص چي د خلکو ترمنځ د فساد د تیت او افشاء کولو لپاره خبري وړي، ریا کار (يعني هغه ریا کار چي قصد يې داوي چي خلگ يې وويني، متصنع يعني هغه څوک چي يو نوع تکلف تېروي د عبادت د تحسین لپاره، هغه امام دی چي په اجوره نیول شوی وي پداسي حال کي چي مقیده اجوره ورته معلومه شوې وي او که اجوره نه وي ورته معینه شوې نو بیا هم نه مکروه کېږي ځکه چي دا په صدقه سره ورقیاس کېږي، همدارنگه د بنځینه وو امامت کول هم مکروه گڼل کېږي. لکه څرنګه چي مو لومړی پدې هکله مفصل معلومات بیان کړل. نو ددغه یاد سويو ټولو خلکو امامت کول مکروه گڼل کېږي، البته د یاد شويو اشخاصو امامت تنها د احنافو په مذهب کي مکروه دی.¹)

2. دامام مالک (رح) مذهب:

د نوموړي امام په نظر د هغه اشخاصو امامت مکروه دی چي شرعي او یا دایمي مریضان وي مثلاً په مسلسل توګه د بولو یا باد جاري والی ولري او داسي نور لکه دانه لرونکی شخص چي زیات دوام ولري لکه سالدانه چي ورته وایي د جوړ

¹ وهبه زحيلي – فقه اسلامي وادلته – دوهم ټوک – ۱۹۵ مخ – حقانيه پېښور – ب – ت.

سرې لپاره يې امامت مکروه دی . همدارنگه د ناسنت شوي او مجهول النسب امامت مکروه دی ځکه دا معلومه نده چې ايا دغه سرې عادل دی او که فاسق دی نو بناء په همدې اساس امامت کول ددې ډول اشخاصو مکروه گڼل کېږي.

3. د امام شافعي (رح) مذهب:

همدارنگه يو شمېر اشخاص چې د نوموړي امام په نظر ددوي امامت مکروه گڼل کېږي مثلاً:

ا- د هغه امام امامت کول مکروه دي چې په زور سره امام شوی وي بلکي ددې امامت مستحق نوي.

ب- هغه شخص چې د نجاست څخه ځان نشي ساتلای.

ج- هغه شخص چې په خسيس کسب سره مصروف وي، لکه ښکر لگول.

د- دهغه شخص امامت کول مکروه دي چې پلار يې مجهول وي.

ه- د الزنا امامت مکروه دي، ليکن بيا هم د نوموړي امامت د خپل هم مثله لپاره صحيح دی بلکي د نورو خلکو لپاره ندي صحيح، همدارنگه د ناسنت شوي امامت مکروه دی که څه هم بالغ وي او د وړوکي هلک امامت مکروه دی که څه هم د ټول قوم عالم وي.

و- هغه څوک چې تکرار د حرفونو کوي او يا کثير اللحن وي امامت ئې مکروه گڼل کېږي.

ز- د مخالف مذهب امامت کول مکروه دي.

ح- له مقتديانو څخه د امام په لوړ ځاي درېدل مکروه دي بغير د ضرورت څخه - همدارنگه ئې عکس ددې مسئلې مکروه دی بغير د ضرورت څخه مثلاً لکه تنگوالي د مسجد - نو بالاخره د یاد شويو اشخاصو امامت کول د نوموړي امام د مذهب په فروعو کي مکروه گڼل کېږي.⁽¹⁾

4. د امام احمد بن حنبل (رحمة الله عليه) مذهب:

د امام احمد بن حنبل (رح) په مذهب کي څرنگه چي مو مخکي ورته اشاره وکړه د يوشمېر خلکو امامت کول په ځانگړي ډول په دغه مذهب کي مکروه گڼل سوي:

آ- د ډانده يعني بې سترگو شخص امامت کول مکروه دی.

ب- شب کور (اعمی) هغه شخص ته ويل کېږي چي د شپې په وخت کي ئې سترگي څه نه ويني دنوموړي شخص امامت کول مکروه دي.

ج- د کون او گونگ شخص امامت کول مکروه دي (اصم) هغه شخص په ويل کېږي چي نه څه ويلی شي او نه اورېدلی شي ددې شخص امامت مکروه دي.

د- د هغه شخص امامت مکروه دی چي دواړه لاسونه يې قطع وي او يايې يو لاس قطع وي.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۹۵ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

ه- د مقطوع الرجلين امامت کول د جوړو خلکو لپاره مکروه دی - مگر که چېرې بیا هم صحیح شي نو د خپل هم مثله لپاره صحیح کېږي ځکه دا شخص د قیام یعنی دریدلو څخه مایوسه شوی وي نو امامت یې نه صحیح کېږي، ځکه دا شخص داسې دی لکه دایمي مریض، بیا هم په صحیح روایت کې ئې امامت کول صحیح کېږي خو مکروه والی لري، لیکن په هغه صورت کې چې امکان ددریدلو ولري ځکه یو شرط د شرطونو د امامت څخه قیام دی امکان لري چې په هغه باقی پښه سره دا شخص قیام وکولی شي او یا احتمال لري چې مصنوعي پښه ئې جوړه کړې وي.

و- د هغه شخص امامت مکروه دی چې پوزه ئې پرې (قطع) شوې وي.

ز- د هغه شخص امامت مکروه دی چې خنده روي او یا مثلاً صورت یې د خندا په ډول جوړ کړی وي.

ح- د هغه شخص امامت مکروه دی چې د خلکو اختلاف وي پکښې چې ایا ددې شخص امامت صحیح کېږي او کنه - نو بناء په همدې اساس امامت کول ئې مکروه دي.

ط- د هغه شخص امامت مکروه دی چې د قرائت لوستلو په وخت کې حرفونه تکراروي.

ي- د هغه شخص امامت مکروه دی چې ځینې حروف صحیح په وضاحت سره نشي اداء کولی - مثلاً ضاد (ض) او قاف (ق).

ک- د هغه شخص امامت مکروه دی چې له مقتدیانو څخه په لوړ ځای ولاړ وي د گز په اندازه او یا زیات دیوه گزه څخه خو بر عکس ددې مسئلې کراهیت

نلري، مثلاً که څه اندازه مقتديان د امام څخه لوړ ولاړ وي نو مکروه نه گڼل کېږي.¹

ل- د هغه شخص امامت کول مکروه دي چې د بنځينه وو امامت کوي هغه بنځينه چې بې گانه اويا بل شخص نه وي ورسره ځکه پدې هکله يو حديث شريف نقل دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمائي: **انهي ان يخلو الرجل بالاجنبيه**.²

ژباړه: رسول الله صلی الله عليه وسلم منع کړي ددې څخه چې يو شخص د بې گانه بنځو سره په يوه کوټه يا اطاق کېنې پاته شي. ځکه پدې کېنې د امام لپاره و سواس پيدا کېږي، چې پورتنی حديث ئې د مکروهوالي دليل گرځي. اما که چېرې د محرماتو يعني هغه بنځو امامت وکړي چې هغه يې محرمي وي لکه مور يا خور او داسي نور او يا خو بېگانه بنځي وي ليکن د هغه سره يو نارينه وي بيا کراهيت نلري، ځکه زياتي بنځي د رسول الله صلی الله عليه وسلم په وخت کې جماعت ته حاضرې سوي او ده مبارک ئې امامت کړي خو نارينه به ور سره وو.

م- د هغه شخص امامت کول مکروه دي چې دده په نسبت نور خلک ډير بهتره او عالمان وي ځکه دليل يې ددې حديث مضمون دی چې: رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي: په هغه وخت کې چې امامت کوي يو شخص د قوم پداسي حال کې چې پدې قوم کې له دې امام څخه بهتر او احق په امامت سره وي نو هميشه به دوي په ټيټ والي کې وي يعني اشاره دې ته ده کوم

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۹۶ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.
² امام صفاتي - بسلاسلام - دوهم ټوک - ۱۸۳ مخ - دار السنه ب - ت.

فضيلت چي په هغه اشخاصو علماؤ پسي اقتداء كول دي د هغه په نسبت د ذكر شوي شخص فضيلت كم لري.

خو بالمقابل يو شمېر نور خلك دي چي امامت يې صحيح دى د نوموړي امام په مذهب سره مثلاً لكه:

- ❖ ولد زنا حرامي يعني چي مور او پلاريې نوي معلوم.
- ❖ لقيط: هغه شخص چي پېدا سوي وي خو كوم نسب ئې نوي معلوم.
- ❖ هغه شخص دى چي د لعان په سبب سره شپړل شوي وي او د وطن خځه تللي وي.
- ❖ هغه شخص دى چي خصي شوى وي.
- ❖ هغه شخص چي مسكر وي.
- ❖ هغه شخص دى چي اعرابي، باديه نشين وي. خو ددې خلكو امامت كول هغه وخت صحيح دى چي په ديني امورو كښې معلومات ولري نو دوي مستحق د امامت گرځي او اقتداء ورپسي صحيح ده- ځكه چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث په عامه معنى راغلى: (1)
- [يَوْمَ الْقَوْمِ اقْرَأْهُمْ]. (2) ژباړه: امامت دي كوي د قوم هغه څوك چي د قرآنكريم لوستونكى وي ځكه داسي نقل راغلى چي د خپل عصر خلكو به په خلف بن زياد پسي اقتداء كوله نوموړى د هغه چا خځه وو چي په نسبت د قبيلې يا قوم دده كښې د علماؤ اختلاف وو، د نوموړي په هكله حضرت عائشه صديقه (رضى الله

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ١٩٧ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.
² الحسين ابن مسعود - مشكوة المصابيح - لومړى ټوك - ١٠٧مخ - اكرمه پېښور.

تعالی عنها) فرمائي: **[ليس عليه من وزرا بويه شي]** ژباړه: نشته په ده سره له گناهونو د مور او پلار څخه يو شي يعنې د هغه گناهونو مسئول نه گڼل کېږي.

همدارنگه قرآني آيت هم وړاندي کوو: **[ولا تذرو وزارة وزراً خراى..]**¹. يعنې نه نيول کېږي يو شخص د بل شخص په گناه سره او بل داچې هريو د ياد شويو اشخاصو څخه نارينه دي او د اسلام په دين سره خوښ دي کولی شي چې امامت وکړي لکه څرنگه چې نور خلک د امامت کولو مستحق دي - همدارنگه نوموړي هم مستحق د امامت کولو دي.

څرنگه مو چې مخکې هم دې خبرې ته اشاره وکړه چې يو تعداد مسائل تر ياد شويو مذهبونو پورې خاص دي - ځکه چې په عمومياتو کې مو د امامت صحت او کراهيت د هر ډول اشخاصو په هکله مفصل بيان وکړ. دا يوشمېر هغه اشخاص وو چې تر مذهبونو پورې خاص او کراهيت د امامت يې د همدې مذهب تر نظريې پورې خاص دي - که څه هم په عمومياتو کې مو هم اختلاف د مذهبونو ذکر کړ خو بيا هم ددوي نظرونه مو په جدا توگه په دې ځای کېښي وليکل. څرنگه مو چې پدې مطلب کېښي هغه مسائل ذکر کړل چې هغه د امامت د صحت او يا کراهيت پورې اړوند وو، نو ان شاء الله په راتلونکي فصل کې به هغه مسائل ياد کړو چې خاص تر امام پورې تړلي وي، مثلاً لکه د امام دريدل په د مقتديانو نسبت سره چې آيا امام او مقتديان بايد چېرې ودرېږي او ځيې نور مسائل لکه غوره او بهتره

¹ د بني اسلايل سوره - آيت ۱۵.

په امامت سره څوک دی او نورو مسائلو ته به اشاره وکړو چې د امامت تریبحت
پوري تړلي وي.

درېم فصل

د امامت خاص حکمونډ

غوره او بهتره په امامت کولو سره

غوره او بهتره په امامت کولو سره په شریعت کې هغه څوک دی چې د لمانځه په احکامو په صحیح طریقه پوه او عالم وي لیکن دا مفهوم د عمومي فقهاؤ علماؤ دی چې پدې مفهوم سره ئې تشریح کړي. که څه هم فقهاء د خپلو مذهبونو په داخل کې ځانگړي نظریې لري، د ټولو علماؤ نظریې به په مفصله توگه بیان کړو:

1. د امام اعظم ابوحنیفه (رحمة الله عليه) مذهب:

د امام ابوحنیفه رحمه الله عليه مذهب پدې هکله وائي غوره او بهتره په امامت کولو سره:

- ا- هغه شخص دی چې د لمانځه په احکامو عالم وي فقط د صحت او فساد له نظره خو پدې شرط چې د فسق او فحشاء څخه ځان وساتي او په هغه اندازه قرآن کریم ئې حفظ کړی وي چې د لمانځه صحت پرې راځي.
- ب- بیا وروسته هغه شخص دی چې تلاوت د قرآن کریم په ښه طریقه او تجوید سره وکولای شي ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیث دی چې

فرمائي: [يَوْمَ الْقَوْمِ اقْرَأْهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ فَاِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَاَعْلَمَهُمْ
بِالسُّنَّةِ] (١).

ژباړه: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: چي امامت دي كوي د قوم
لوستونكي د قرآن كريم كه چيري د قرآن په لوستلو كښي سره برابر وو بيا هغه
شخص دامامت وړ دي چي په سنتو ښه عالم او پوه وي.

ج- بيا وروسته هغه شخص مستحق او غوره دي په امامت كولو چي متقي او
پرهېزگاره وي بلكي د مشبهاتو څخه ئي هم ځان ساتلي وي ځكه تقوى او
پرهېزگاري د ځان ساتل له محرمانو او مشبهاتو څخه او رسول الله صلى الله عليه
وسلم فرمايي:

[ان سرکم ان تقبل صلواتکم فليؤمکم علماءکم فانهم و فدکم فيما بينکم و بين
ربکم] (٢).

ژباړه: تاسي خوشحالي كوي، داچي قبول دي شي لمونځونه ستاسي نو امامت دي
كوي ستاسي علماء له تاسو څخه ځكه دوي يو ټولي دي ستاسي او د خداى (ج) تر
منځ نو بناء په همدې اساس امامت كول ئي هم غوره او بهتره گڼل كېږي.

د- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت دي چي (مسن) يعني د زيات عمر
خاوند وي، ځكه د كلان ساله يا د زيات عمر خاوند په امامت كښي زيات خشوع
او عاجزي كوي د كلان ساله امام په امامت كولو كښي د جماعت زياتوالى
راځي په همدې اړه د حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم حديث دي چي ابن

¹ الحسين ابن مسعود - مشكوه المصابيح - لومړى ټوك - ١٠٧مخ - اكرمه پېښور.
² محمد ابن علي شوكانى - نيل الاوطار دريم ټوك - ٢٠١ مخ - دار الجيل بيروت دچاپ كال ١٩٧٣.

ابي ملكيه رضي الله تعالى عنه ته فرمائي: [والیومکما اکبر کما]¹ (ژباړه: او امامت دي کوي هغه شخص چي د عمر د وجهي څخه يې زيات وخت تېر شويوي.

ه- بيا هغه شخص مستحق د امامت دی چي د نېکو اخلاقو خاوند وي يعني د خلکو سره ئې نېکه رويه او معامله کړې وي.

و- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت دی چي د تهجد لمونځ کوي.

ز- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت دی چي نېک، عالم او شريف نښه وي.

ح- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت دی چي کالي او جامه ئې پاکه وي. يعني د نظافت په مراعاتولو کښي زيات احتياط کوي.

نو بالفرض که چېرې داسي صورت منځ ته راشي چي په ذکر شوو ټولو شيانو کښي سره برابر وي پچه [قرعه کشي] دي پخپل منځ کښي واچوي او پخپله هغه شخص دي امامت وکړي چي قوم ته زيات غوره او بهتره وي - او که چېرې د قوم تر منځ اختلافات پکښي راشي نو بيا اعتبار د اکثره خلکو رايو ته ورکول کېږي او بالفرض که چېرې په دغه خلکو کښي پاچا وي نو بيا پاچا مستحق دی، وروسته امير مستحق دی، او بيا وروسته قاضي مستحق دی، او بيا وروسته صاحب المنزل (هغه څوک چي د همدې مسجد په مربوطه ساحه کې يې کور وي او خپل وطن ئې وي که څه هم دا کور يې په اجاره نيولی هم وي ځکه د رسول الله صلی الله

¹ امام مسلم - صحيح المسلم- لومړی ټوک - ۲۳۶مخ - قديمي کتابخانه د چاپ کال ۱۳۴۹- دهلي.

عليه وسلم حديث دى چي فرمائي: [من راز قوماً فلا يؤمهم واليؤمهم رجل منهم]¹.

ژباړه: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: چي څوك د يو بل چا زيارت كوي او د هغوي ځاي ته ورغلى وي نو امامت دي نه كوي بلكي امامت دي هغه څوك وكړي چي پخپله ددې قوم څخه وي نو بناء په همدې اساس ددې حديث په مقتضى سره پاچا لومړى دى او بيا قاضي دى نو كه چېرې دا ذكر شوي اشخاص نه وه نو بيا صاحب البيت او يا امام د مسجد يعني امام الحى ورته ويل كېږي چي د همدغه نوع اشخاصو امامت كول تر ټولو بهتره ښودل شوې ده.

په الدرالمختار كي امام الفقهاء علاؤالدين حصكفي حنفي ليكلي دي لكه څرنگه چي په فقه اسلامي و ادلته كښې ذكر شويدي په هغه ماده واره شكل ئې ليكلي دي خو ليكن بيا هم نوموړى امام ليكي او زياتوي يعني وروسته له هغه شمارې څخه ليكي:

- 1) بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت كولو دى چي سر ئې لوي او اندامونه يې كوچني وي.
- 2) بيا وروسته مقيم په مسافر سره مستحق دى.
- 3) بيا وروسته حر (اصيل) په ازاد شوي غلام سره مستحق دى.
- 4) بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت دى چي متئم د بي اودسى څخه وي په هغه متئم يعني چي تيمم وهونكي د جنابت څخه وي -

¹ الحسين ابن مسعود - مشكوة المصابيح - لومړى ټوك - ۱۰۷مخ - اكرمه پيښور.

همدارنگه ددې کتاب په فوایدو برخه کې لیکلي چې د مزاحمت په وخت کې دې محراب په څوک نه وړاندي کېږي تر څو قوم غوره شوي شخص نه وي تعین کړي.

5) هغه شخص مستحق د امامت دی چې درسونه یې تر ټولو لومړی شروع کړي وي.

6) هغه شخص غوره په امامت کولو سره دی چې دار الافتاء یې لوستلی وي.

7) هغه شخص غوره دی چې دعوي ته یې مراجعه کړېوي د قاضي حضور ته. بالفرض که چېرې سره برابر وه نو بیا دې پچه یعنی (قرعه کشي) وکړي تر څو دغه مشکل پرې حل شي – همدارنگه تاریخاني فتوی لیکلي چې په طالب العلمانو کې هغه شخص مستحق د امامت دی چې تر ټولو لومړی په سبق پسي وتلی وي نو که چېرې اختلاف راشي او شاهدان وو خو صحیح ده او که چېرې شاهدان هم نه وه بیا دې پچه (قرعه کشي) وکړي¹.

2. دامام مالک رحمة الله عليه مذهب:

د امام مالک رحمة الله په مذهب کېږي:

1- تر ټولو غوره او بهتره په امامت کولو سره پاچا او یا نائب د پاچا دی که څه هم داسې مسجد وي چې هغه مقرر او تعین شوی امام هم ولري.

¹ شيخ علاؤ الدين حصکفي – الدر المختار – لومړی ټوک ۸۲ او ۸۳ مخونه – دارالاشاعة العربيه – ب – ت.

ب- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې د همدې مسجد مقرر او تعين شوی امام وي چې په فقهي کتابونو کې ورته د امام الحی لقب ورکړل شوی.

ج- بيا وروسته مستحق د امامت کولو هغه شخص دی چې صاحب المنزل وي يعنې د کور څښتن وي خو (مستأجر) هغه څوک چې دا کور ئې په اجاره سره نیولی وي د کور د مالک څخه غوره او بهتره دی ځکه مستأجر د منافعو د کور مالک دی او بالفرض^۱ که چېرې مالک د کور ښځه وي نو د ښځې لپاره ضرور ده چې داسې شخص نایب او قائم مقام ونیسي چې هغه صلاحیت د امامت کولو ولري ځکه چې د ښځینه امامت د نارینه و لپاره نه صحیح کېږي نو ضرور ده چې داسې یو شخص خلیفه تعین کړي چې هغه مستحق د امامت کولو وي.

د- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې هغه فقیه وي يعنې د لمانځه په احکامو سره عالم وي.

ه- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې هغه د حدیثو په علم سره عالم وي د حفظ او روایت له رویه څخه.

و- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې هغه لوستونکی د قرآن کریم وي يعنې د قرآن کریم په لوستلو او د تجوید په قواعدو عالم وي.

ز- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې هغه ډېر عبادت کونکی وي مثلاً لکه لمونځ او روژه او داسې نور .

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ۱۸۴ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

ح- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې اسلام ئې تر ټولو لومړی راوړی وي عام ددې څخه که په خپله دا امام وي او يا خو ئې پلارونه او يا نوره سلسله وي.

ط- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې لوړ نسبي وي مثلاً قرشي - همدارنگه معلوم النسبي په مجهول النسب سره مستحق دی.

ي- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې نېک اخلاق ولري. همدارنگه بيا هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې جامه او کالي ئې نوي او بنائسته وي خو حسن يا بنائسته والي د جامې په شريعت کښې هغه دی چې رنگ ئې سپين وي. بالفرض که چېرې په دغه ټولو شرطونو کې سره برابر وو نو بيا قرعه کښې کېږي.

ک- بيا هغه شخص دی چې ډېر تقوا لرونکی وي يعني هغه متقي چې د مشبهاتو او منهياتو څخه هم ځان ساتي ددې په خاطر چې په محرماتو کې واقع نشي.

ل- همدارنگه هغه شخص چې حال ئې معلوم وي د ټولو طرفونو څخه مقدم کېږي په نسبت د مجهول الحال سره او پلار په زوي سره مقدم کېږي او تره (کاکا) د ورور په زامنو مقدم کېږي نو که ټول سره برابر وي نو بيا قرعه کښې کېږي او که چېرې قوم پدې ذکر شوي خلکو کې په يوه باندي نورو رضایت درلود يعني معلوم وو چې دا شخص دي امامت وکړي بيا قرعه کښې يعني پچې ايستلو ته ضرورت نسته، هغه خوښ کړي سوی شخص دي امامت وکړي.¹

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۸۴ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

۳. د امام شافعي رحمة الله عليه مذهب:

۱- د امام شافعي (رح) مذهب پدې هکله ليکي چي غوره او بهتره د خلکو په امامت کولو سره والي^۱ دی د خپل ولايت په ځاي کښي ځکه پدې هکله د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه نقل سوی او فرمائي: **[لا یومن الرجل الرجل فی سلطانه ولا یقعد فی بيته علی تکرمته الا باذنه]**^۲.

ترجمه: رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمائي چي امامت دي نکوي يو شخص د بل شخص د ولايت په ځاي کښي او نه دي کښي په هغه خاص ځاي او بستره کښي مگر ددوي په اجازه سره. ليکن امام شوکاني صاحب ددې حديث په رابطه ليکي چي د ظاهر له پلوه مراد په (سلطان) پاچا سره هغه شخص دی چي سرپرستي د خلکو د امورو ورته سپارل شوي او يا صاحب البيت يعني د کول خاوند ترې اراده کېږي که څه هم نور خلك د فقهي - علم - قرآن کریم، تقوی له وجهي څخه هم بهتره وي ليکن والي (واکدار) د خپل ولايت په ځاي کښي غوره او بهتره دي په امامت کولو سره په نسبت د فقهي عالم يا قاري د قرآنکریم سره.

ب- بيا وروسته له والي څخه هغه شخص مستحق د امامت دی چي ددائم لپاره په قوم کښي د يوه مسجد د امام په توگه مقرر شوی وي.

ج- بيا وروسته هغه شخص مستحق په امامت کولو سره دی چي په خپل شخصي ملکيت کښي اوسېږي - همدارنگه مالک د منفعت غوره او بهتره

^۱ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۸۵ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.
^۲ امام مسلم - صحيح المسلم - لومړی ټوک - ۲۳۶ مخ - قديمي کتابخانه - د چاپ کال ۱۳۴۹ - دهلي.

- دی له عالم فقهیه ځني لیکن چي ډیر غوره او بهتره او مستحق په امامت سره هغه شخص دي چي مالک د مال وي نه هغه شخص چي په سوال سره ئې غوښتونکی وي. له دغه اشخاصو څخه وروسته:
- د- هغه شخص دی چي فقهیه وي يعني د لمانځه په احکامو سره عالم وي.
 - ه- بیا وروسته لوستونکی يعني قاري د قرآن مستحق په امامت کولو سره دی.
 - و- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چي ډېر تقوی داره او پرهېزگاره وي.
 - ز- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چي هجرت ئې تر ټولو لومړی کړی وي.
 - ح- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چي اسلام ئې تر ټولو لومړی راوړی وي.
 - ط- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چي بهتره او غوره نسب ئې وي.¹
 - ي- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چي ښه غوره او بهتره سوانح او سابقه ولري يعني په ټولنه کېږي يې ښه وخت تیر کړی وي.
 - ک- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چي کالي او جامه ئې پاک وي.
 - ل- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چي بدن ئې پاک وي.
 - م- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چي کار او عمل ئې ټول ښک وي.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۸۴ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

ن- بيا وروسته هغه شخص د امامت كولو مستحق دى چي غوره او بهتره (صوت) يعني اواز لري.

س- بيا وروسته هغه شخص د امامت كولو مستحق دى چي ښه صورت ئې وي يعني د فزيكي جوړښت په لحاظ ښائسته وي.

بالفرض كه چيري په دې ياد شويو شيانو په ټولو كي سره برابر وو او بيا وروسته ئې اختلاف منځ ته راغى نو قرعه كشي دي و كړي يعني پچه دي واچوي - بڼه په همدې اساس سره عادل شخصيت د فاسق څخه غوره او بهتره دى كه څه هم دا فاسق عالم، فقيه، قاري د قرآن كريم هم وي - همدارنگه بالغ د وړوكي هلك څخه غوره او بهتره دى كه څه هم وړوكى هلك عالم فقيه او يا قاري د قرآن كريم وي - همدارنگه مقيم غوره او بهتره دى له مسافر څخه، د حلالو اولاد د ولد زنا څخه غوره او بهتره دى اما روند يعني بې سترگو سړى د هغه بينا په شان دى ځكه دې ته مو لومړى هم اشاره وكړه چي روند بې سترگو سړى هغه شيانو ته چي مشغولوي يې نشي ليدلاي ډېر خاشعين او عاجزه وي په لمانځه كي بڼه د سترگو خاوند ټولو شيانو ته پاك چټل شيانو ته گوري نو د لمانځه لپاره چندان التفات او نظر دومره زيات نوي او نه حضور ورته برابر وي - بڼه په همدې اساس د رانده يعني بې سترگو شخص امامت كول د نومړي امام په مذهب صحيح كېږي ځكه همدا ئې دليل دى لكه چي ياد مو كړ. ⁽¹⁾

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ۱۸۵ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

۴. د امام احمد بن حنبل رحمة الله عليه مذهب

د نوموړي امام په مذهب او نظر ځيني خلک تر ځينو نوموړو غوره او بهتره بڼو بدل شوي دي چې هغه فعلاً شماره و او ذکر کېږي:

أ- غوره او بهتره په امامت کولو سره هغه څوک دی چې د قرآن کریم په لوستلو سره عالم وي ځکه چې حدیث د ابي سعید خدری رضی الله تعالی عنه روایت کوي چې حضرت پیغمبر (ص) فرمائي: **[اذا كانوا ثلاثة فليؤمهم احد هم واحقهم بالامامة اقرءهم]**.^(۱) ژباړه: ابي سعید خدری رضی الله تعالی عنه حدیث نقل کړی، فرمائي: په هغه وخت کې چې درې نفره وي نو یو نفر دي امام وگرځوي بهتره او غوره ددوي په امامت کولو سره قاري يعني په تجويد سره لوستونکی د قرآن دی - همدارنگه رسول الله صلی الله علیه وسلم به بعضي وخت حضرت ابو بکر صدیق رضی الله تعالی عنه د امامت کولو لپاره وړاندي کاوه ځکه چې نوموړی حافظ د قرآن کریم وو. خو سره لدې چې نور فقهاء د صحابه و څخه به هم موجود وو او خاص مذهب د امام احمد بن حنبل رحمة الله پدې رابطه هم دادی چې باید قاري چې په تجويد سره قرآن کریم تلاوت کولی شي هغه شخص امامت وکړي ځکه د عبد الله ابن مسعود رضی الله تعالی عنه څخه نقل دی او فرمائي: **[يؤم القوم اقرءهم لكتاب الله]**^(۲).

¹ الحسين ابن مسعود - مشکوة المصابيح - لومړی ټوک - ۱۰۷مخ - اکرميه پيښور - اکرميه پيښور - د چاپ کال ۱۳۶۹.

² الحسين ابن مسعود - مشکوة المصابيح - لومړی ټوک - ۱۰۷مخ - اکرميه پيښور - اکرميه پيښور - د چاپ کال ۱۳۶۹.

ژباړه: امامت دي کوي د قوم هغه څوک چې ډېر ښه لوستونکی د قرآن کریم وي. خو دا دليل د نورو علماؤ د مذاهبو سره خلاف دی ځکه چې د هغوي په نظر هغه شخص د امامت کولو ډېر مستحق دی چې فقهیه عالم وي او د لمانځه په احکامو پوه وي لکه څرنګه مو مخکېني یاد کړل د هغه ځواب دادی چې د صحابه و رضی الله عنهم قاري، لوستونکی د قرآن کریم به ضرور وه چې فقهیه عالم د لمانځه په احکامو سره به هم پوهېده، خو د لمانځه په احکامو پوهېدل په امامت کولو کې ډیر ضرور دي په نسبت د قرائت یا ښه لوستلو د قرآن کریم سره.¹

- ب- بیا وروسته هغه شخص په امامت کولو مستحق دی چې قرآن کریم په تجوید سره لولي او هم فقهیه عالم او د لمانځه په احکامو پوه وي.
- ج- بیا وروسته هغه شخص په امامت کولو مستحق دی چې تنهائي قرآن کریم په تجوید سره زده وي، که څه هم فقهی عالم نوي، لیکن چې دومره اندازه معلومات ولري چې هغه د لمانځه پوري متعلق احکامو باندي عالم وي.
- د- بیا وروسته هغه شخص په امامت کولو مستحق دی چې هغه ډېر فقهیه او د لمانځه په احکامو عالم وي.
- ه- بیا وروسته هغه شخص په امامت کولو مستحق دی چې د قرآن کریم لوستونکی وي خو د لمانځه په احکامو عالم نوي.
- و- بالفرض که چېرې په دې ټولو شیانو کې سره برابر وو نو بیا هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې د لمانځه په احکامو سره تر یوې اندازې پوري عالم وي.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ۱۸۶ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

ز- او که چېرې په فقهي مسائلو کېنې هغه احکام چې تر لمانځه پورې متعلق وي او يا په لوستلو د قرآن کریم کېنې سره برابر وو نو بيا هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې د زيات عمر خاوند وي ځکه چې مالک ابن الحويرث پدې هکله يو حديث نقل کړی او فرمائي [والیومکم اکبرکم]^(۱). يعني امامت دي کوي ستاسي هغه شخص چې د زيات عمر خاوند وي چې مشروي په تاسي کېنې.

ح- بيا وروسته هغه شخص مستحق په امامت کولو سره دی چې نېک او شريف نېسه وي.

ط- بيا وروسته هغه شخص مستحق په امامت کولو سره دی چې تر ټولو لومړی ئې هجرت کړی وي يعني تر ټولو لومړی د اسلام دار ته داخل سوی وي. ي- او بيا هغه شخص مستحق دی چې تر ټولو لومړی ئې اسلام راوړی وي ځکه د ابن مسعود رضی الله تعالی عنه حديث دی چې فرمائي: [فان كانوا في الهجرة سواء فاقد مهم مسلماً]^(۲). که چېرې په هجرت کېنې هم سره برابر وو بيا هغه شخص مستحق دی چې اسلام ئې تر ټولو لمړی راوړی وي. همدارنگه دا عملیه په پلارونو و نیکونو کېنې هم جاري کېدای شي نه دا چې خاص اسلام راوړل دده مطرح دي.^(۳)

ک- بيا وروسته هغه شخص په امامت کولو مستحق دی چې تر ټولو متقي او پرهېزگاره وي ځکه پدې هکله خدای (ج) فرمائي: [ان اکرمکم عند الله

¹ الحسين ابن مسعود - مشکوة المصابيح - لومړی ټوک - ۱۰۷مخ- اکرميه پېښور - اکرميه پېښور - د چاپ کال ۱۳۶۹.

² الحسين ابن مسعود - مشکوة المصابيح - لومړی ټوک - ۱۰۷مخ- اکرميه پېښور - اکرميه پېښور - د چاپ کال ۱۳۶۹.

³ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۸۶ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

انتقاكم [1]. ژباړه: په تحقيق سره غوره او بهتره خلك د خداى (ج) په نزد هغه څوك دي چي هغه متقيان او وېرېدونكي دي د خداى (ج) څخه. كه چېرې پدې ټولو شيانو كښې سره برابر وو بيا دي قرعه كشي و كړي (پچه دي واچوي) اما مسئله د (سلطان) يعنې پاچا چي هغه تر ټولو غوره او بهتره وي په امامت كولو سره ځكه چي پدې هكله په خپل اطلاق سره عمل كېږي لكه څرنگه چي مقرر او معين امام مستحق دى چي د فقهي په كتابونو كښې امام الحى ورته ويل كېږي او يا صاحب البيت يعنې د كور خاوند مستحق دى. نو همداشان پاچا هم مستحق، تر ټولو غوره او بهتره گڼل كېږي.

¹ د الهجرة سورة - ۱۳ آية.

مقتديان او امام

ضرور ده چې يو څه معلومات ددې د وهمې فقرې په هکله وليکم چې آیا امام د قوم چېرې بايد ودرېږي او قوم چېرې بايد ودرېږي؟ ځکه ضرور ده چې تر څو د مقتديانو او امام تر منځ فرق وشي او د امام ځای معلوم شي همدارنگه د قوم درېدلو ځای بايد معلوم وي تر څو لمونځ د قوم او امام په هغه شرطونو سره برابر شي لکه کوم چې فقهي کتابونو ذکر کړيدي.

دا خو ضروري خبره ده چې امام به د ټول قوم څخه لومړی درېږي مثلاً محراب دی نو امام به د محراب په مخ کېږي درېږي دا په هغه صورت کېږي چې خلک زيات وي او که چېرې خلک لږ وي يعني يو نفر وي نو بيا ضرور ده چې امام به لږ غوندي مخته درېږي او مقتدي به د امام څخه بې طرف ته د امام د پښو په پای کېږي درېږي ځکه پدې هکله حضرت جابر رضي الله تعالى عنه يو حديث نقل کړیدی چې فرمائي:

[قام رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلى فجنت فقامت على سياره فأخذ بيدي وأدارني حتى أقامني عن يمينه ثم جاء جابر بن صخر فقام عن يسار رسول الله صلى الله عليه وسلم فأخذ بآيدينا جميعاً فدفعنا حتى أقامنا خلفه - رواه مسلم و ابو داؤد¹]. ژباړه: حضرت جابر رضي الله تعالى عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت کوي فرمائي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ولاړ

¹ الحسين ابن مسعود - مشکوة المصابيح - لومړی ټوک - ۱۰۶ مخ - اکرميه پېښور - اکرميه پېښور - د چاپ کال ۱۳۶۹.

سو ددې لپاره چې لمونځ وکړي نو زه راغلم او دده په چپ طرف سره ودرېدم رسول الله صلی الله علیه وسلم زه د لاس څخه ونيولم او تاو ئې کړم ترڅو زه بښې طرفته ودرېدم نو بيا وروسته جابر چې د صخر زوي دی ه راغلی - هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم چپ طرف ته ودرېدی بيا رسول الله صلی الله علیه وسلم زما اود هغه دواړو لاسونه ونيول دواړه ئې د شا طرفته وگرځولو وروسته پسي ودرېدلو او لمونځ مو پسي تمام کړ.

چې ددې حديث د مفهوم څخه د امام ددرېدلو ځاي همدارنگه د مقتدي ددرېدلو ځاي او بلکي د صف جوړول هم ترې استنباط کېږي. همدارنگه مستحب خبره داده چې امام د مقتديانو په مقابل کېنې په منځ د صف کېنې ودرېږي بلکه نژدې به ورته هغه اشخاص درېږي چې هغوي مشران او يا علماء وي - او يا خو د زيات عمر خاوندان وي ځکه حکمت په وړاندي والي کي دغه نوع اشخاصو دادی چې کوم وخت امام خطاء او يا سهوه کېږي د سهوي او خطاء په صورت کېنې به امام ته فتح ورکوي، او يا مثلاً خليفه گرځو لو ته ضرورت پيدا شي امام کېدای سي ددغه نوع اشخاصو څخه يو څوک ورته خليفه وگرځوي ځکه لکه څرنگه چې امام بايد په وسط د مقابل د مقتديانو د صف کېنې درېږي.

پدې هکله د حضرت ابي هريره رضي الله تعالى عنه څخه يو حديث روايت شويدي چې فرمائي: [عن النبي صلى الله عليه وسلم قال وسطوا الامام وسدوا الخلل] رواه ابو داؤد. ژباړه: حضرت ابي هريره رضي الله تعالى عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روايت کوي وائي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائي: امام بايد د ستاسي د صف په منځ کېنې ودرېږي او تاسي خالي ځايونه د صف

ډکوی. ددې حدیث مفهوم دادی چې امام باید د مقتدیانو په مقابل کې د صف په منځ ساحه کېښي ودرېږي ځکه دلیل ئې دا ذکر سوی حدیث دی.

همدارنگه مو دا هم ثابتې کړه چې امام باید په مقابل د مقتدیانو د صف په منځ ساحه کېښي ودرېږي. نو د امام په نسبت د مقتدیانو ددې درېدلو سره ددې لفظ څخه یو څو نوري ضروري مسئلې هم استنباط کېږي – مثلاً لکه د مقتدیانو څخه د امام یو څه اندازه لوړ درېدل او یا مثلاً د امام درېدل په نسبت د مقتدیانو پداسې حال کې چې د امام او مقتدیانو تر منځ یو (حائل) یعنې پرده موجوده وي.

1. دامام لوړوالی د قوم په نسبت او یا د قوم لوړوالی د امام په نسبت: پدې هکله شیخ سید سابق رحمه الله علیه په خپل کتاب فقه السنة کېښي لیکي چې د امام درېدل په لوړ ځای په نسبت د مقتدیانو سره مکروه دی د کراهیت دلیل ئې د عبدالله ابن مسعود رضی الله تعالی عنه حدیث دی چې فرمائي: **[نهې رسول الله صلی الله علیه وسلم ان یقوم الامام فوق شیء والناس خلیفه]**⁽¹⁾. ژباړه: حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله تعالی عنه فرمائي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم نهې کړې ددې څخه چې امام دي د یوه شي په سر لوړ ودرېږي او قوم دي وروسته ورپسي ولاړ وي.

فرضاً که چېرې دامام په لوړ ځای درېدل د یوه غرض لپاره وي مثلاً لکه د لمانځه تعلیم ورکول قوم ته نو بیا کراهیت له منځه ځي ځکه حضرت سهل بن ساعدي رضي الله تعالی عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روایت کوي وائي چې ما رسول الله صلی الله علیه وسلم ولیدی چې په منبر ناست وو په هغه ورځ چې منبر جوړ شوی وو بیا وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم تکبیر ووايه بیا ئې رکوع

¹ محمد ابن علي شوکاني – نیل الاوطار دریم توك – ۳۳۷ مخ – دار الجیل بیروت دچاپ کال ۱۹۷۳.

وکړه او بیا وروسته شاته راغی او سجده ئې په اصل منبر وکړه بیا راوگرځېدی کوم وخت کښې چې د لمانځه څخه خلاص شو خلکو ته مخامخ شو ورته وئې ویل [ایهالناس انما ضعت هذالتاتماوا بي و لتعلموا صلوتې]^(۱)

ژباړه: ای خلکو دا ډول کړنه چې ما ستاسې په مخ کښې وکړه چې تاسې خپل لمونځونه پوره کړې او د خپل لمانځه تعلیم وکړې. -یاد شوی حدیث ددې لپاره دلیل دی چې که چېرې د کوم غرض په خاطر امام د قوم په نسبت لوړ وي بیا لمونځ نه مکروه کېږي.

اما د مقتدیانو لوړوالی په نسبت د امام سره جائز دی او کراهیت نلري خو لیکن امام شوکاني (رح) لیکي چې که چېرې د امام لوړوالی د مقتدي په نسبت ډېر زیات وي مثلاً لکه ۳۰۰ متر لوړوالی پداسې حال کې چې مقتدي د امام په حال نه خبرېږي دا اقتداء د ټولو علماؤ په اتفاق نه صحیح کېږي بلکې د مسجد یا غیر د مسجد کوم توپیر ندی بنودل خو که د یاد شوي اندازې څخه کم وي بیا جواز لري او لمونځ ئې صحیح کېږي. تر څو چې په ممانعت سره کوم دلیل نوي پیدا سوی. همدارنگه پدې اړوند دوکتور وهبه زحیلي په خپل کتاب فقه اسلامي وادلته کښې لیکي چې د مقتدیانو په نسبت د امام لوړوالی په څلورو مذهبنو کښې جواز لري خو لږ مکروهوالی پکښې شته که چېرې لږ غوندي تفاوت یا ارتفاع ولري نود امام مالک او احمد بن حنبل صاحب له نظره مکروه والی لري. د امام شافعي رحمه الله علیه نظر دادی که چېرې د ضرورت حالت وي او یا خو ئې د تعلیم

¹ محمد ابن علي شوکاني - نیل الاوطار دریم ټوک - ۳۳۷ مخ - دارالجیل بیروت دچاپ کال ۱۹۷۳.

قصد وي بيا كوم مشكل پکښې نشته لکه څرنگه چې شېخ سيد سابق (رح) هم يادونه کړې خو يو شمېر علماء د امام لوړوالی بالکل ممنوع گڼی.

اما د اختلاف سبب د ياد شويو علماؤ تر منځ دوه معارض حديثونه دي چې سهل بن سعد (رض) د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت کړي فرمائي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم به د خلکو امامت کاوه او هغه به په منبر ناست وو کوم وخت چې به ئې د سجدي کولو اراده وکړه د منبر څخه به کښته شو او سجده به ئې وکړه.

دوهم حديث دادی چې ابو داؤد روايت کړی [ان حذيفة أم الناس علی دکان فاخذ ابن مسعود بقميصه ف جذب به فلما فرغ من صلواته (قال الم تعلم انهم كانوا ينهون عن ذلك)]¹.

ياد شوی حديث ابو داؤد د همام څخه روايت کړی فرمائي: چې حذيفه رضي الله تعالى عنه د خلکو امامت کاوه پداسي حال کي چې نوموړي په لوړ ځاي ولاړ وو - او ابن مسعود رضي الله تعالى عنه د قميص څخه ونيوی او لاندي يې کش کړ هر کله چې د لمانځه څخه فارغ شو ورته وئې ويل چې آيا ته نه ئې خبر چې دوی له دغه ډول عمل څخه منع شوي دي د اختلاف سبب دنوموړو علماؤ ترمنځ ياد شوي حديثونه دي. چې ځيني علماء په لومړي حديث عمل کوي او ځيني نور ئې په دوهم حديث عمل کوي².

¹ سليمان ابن شعيب ابى داؤد سيستاني - ابى داؤد - لومړی توك - ۱۸۸مخ - اكرميه پېښور - ب - ت.

² وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم توك - ۲۰۶مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

څرنگه چې مومخکي هم ورته اشاره وکړه چې په امام پسي د مقتدي اقتداء کول پداسي حال کښې چې ددوي تر منځ (حائل) يعني پټونکی شي وي چې پدې اړوند شيخ سيد سابق په خپل کتاب فقه السنة کښې ليکي چې په امام پسي د مقتدي اقتداء کول پداسي حال کښې چې ددوي دواړو تر منځ (حائل) يعني پټونکی شي موجود وي جواز لري او اقتداء صحت پيدا کوي خو پدې شرط چې د امام په حرکاتو، قرائت او تکبير اورېدلو مقتدي پوه شي - که چېرې په امام پسي اقتداء وکړي او ددوي دواړو تر منځ (نهر) جاري واله وي نو د مقتدي لمونځ صحيح دی او جواز لري همدارنگه ابو مجازا (رح) وايي چې پداسي صورت کي چې يو مقتدی په امام پسي اقتداء وکړي او ددوي دواړو تر منځ لويه لاره او يا دېوال وي د نوموړي مقتدي اقتداء صحيح ده ليکن پدې شرط سره چې تکبير تحریمه واورې¹.

همدارنگه پدې هکله شيخ طاهر بن احمد په خپل کتاب خلاصة الفتوى کي ليکي چې (حائط) ديوال مانع د اقتداء څخه نه کېږي نوموړی زياتوي چې د اسلامي فقهي علماء پدې نظر دي چې امام محمد صاحب کوم ديوال ياد کړي هغه داسي دېوال دی چې وړوکی او لنډ وي. که دېوال لوړ وي بيا هم اقتداء د مقتدي نه صحيح کېږي ځکه چې داسي ديوال په حائل سره حسابېږي خو که چېرې دغه دېوال لوړ وي لکن د مسجد د طرف څخه ورته لاره وي يعني دروازه ولري کله چې مقتدي وغواړي چې امام ته ځان ورورسوي تر څو د امام افعال وويني او يانې قرائت واورې او دا ياد شوي صورتونه په مقتدي مشتبه نشي نو د ټولو علماؤ په

¹ شيخ سيد سابق - فقه السنة - لومړی ټوک - ۲۰۳مخ - دار الفکر - د چاپ کال ۱۴۰۳ څلورم چاپ.

اتفاق سره د مقتدي اقتداء پدې ټولو صورتونو کښې په امام پسي صحيح کېږي – خو که چېرې دروازه چې د مسجد بام (چت) ته وتلی ده تړلی وي او امکان ئې د وصول امام ته نوي نو شمس الائمة الحلواني (رح) وايي چې بيا هم پدې صورت کي د مقتدي لمونځ کېږي¹.

¹ شيخ محمد طاهر – خلاصة الفتاوى – لومړی ټوك – ۱۵۰مخ – حبيبيه پېښور – ب – ت.

د تکبير تحریمې وخت د امام لپاره

څرنگه چې جماعت تیارېږي او امام محراب ته وړاندې کېږي او یو تعداد خلک د جماعت لپاره حاضر سوي وي او قامت ویدل کېږي نو امام باید تکبير تحریمه ووايي. دا چې د قامت ویدلو په منع کېږي او یا خو ئې د قامت د خلاصېدو سره سره تکبير تحریمه ووايي.

پدې هکله جمهور علماء وائي چې امام باید هغه وخت تکبير تحریمه ووايي چې قامت خلاص شي او صغونه ټول سره برابر شي وروسته دې تکبير تحریمه ووايي. خو احناف علماء وائي چې تکبير تحریمه باید د قامت ویدلو په منع کېږي ئې ووايي لیکن غوره او بهتره خبره دا ده چې په هغه وخت کېږي چې قد قامت الصلوة کلیمه ویدل شي نو امام باید تکبير تحریمه ووايي.¹

د نظرونو توپیر د جمهور او احنافو علماء تر منځ د حدیثونو ظاهري تعارض دي چې حضرت انس او بلال رضی الله تعالی عنهما ئې روایت کړې کوم چې د حضرت انس رضی الله تعالی عنه حدیث دی چې فرمائي: رسول الله صلی الله علیه وسلم زموږ په منع کې راوگرځېدله مخکې لږې څخه چې تکبير تحریمه

¹ مؤلف وهبه زحيلي - كتاب: فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ٢٠٤ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

ورايي وئې فرمايل [أقيموا صفوفكم و تراصوا فاني اراكم من وراء
ظهري].⁽¹⁾

ژباړه: (تاسي ودمروي او برابر كړي صغونه ستاسي په تحقيق سره زه وينر تاسي
زما د شاخه وروسته) - ظاهراً د حديث خغه معلومېږي چي ذكر شوي
نصيحت د قامت ويلو خغه وروسته شوي لكه څرنگه چي د حضرت عمر رضي
الله تعالى عنه خغه هم پدې هكله نقل راغلي دي چي حضرت عمر رضي الله
تعالى عنه به هغه وخت چي قامت به وويل شو او صغونه به برابر شول بيا به ئې
ورته تكبير ووايه.

اولكه چي د حضرت بلال رضي الله عنه حديث دي چي مضمون ئې داسي
راخي چي حضرت بلال رضي الله تعالى عنه به اقامت په رسول الله صلى الله عليه
وسلم پسي د وروسته وايه او بلال رضي الله تعالى عنه به ورته وويل چي
وراندې والي مكوه زما په امين سره يعني رسول الله صلى الله عليه و آله
قران كړي لوستلي وو چي تقريباً امين ته به رسېدلي وو او بلال رضي الله
تعالى عنه به اقامت ويل لانه وه خلاص كړي. د حضرت بلال رضي الله تعالى عنه
حديث پدې دلالت كوي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به تكبير تحريره
وايه او بلال (رض) به اقامت ويل لانه وو خلاص كړي. په همدې توگه د

¹ محمد بن اسماعيل البخاري صحيح البخاري - لمري توك - ۱۰۰ مخ - قديمي كتابخانه - د چاپ كال
۱۹۳۸ م.

جمهورو علماؤ د مذهب معمول هر دا حدیث دی، ددوي نظر هر دا دی چي
اقامت ویل چي خلاص شي باید امام تکبیر تحریمه ووائی.

امام ته د فتحي ورکول

دا موضوع کېدای شي په (کتاب مبطلات الصلوة) کېنې ښه روښانه سوي وي او اصلي د بحث کولو ځاي ئې هم د لمانځه باطلوونکي څيزونه دي، نو بايد په هغه ځای کېنې بحث ورباندي سوي وي ليکن بياهم څرنگه چي ياد شوې موضوع تر امام پوري تړلې ده او فتح ورکول امام ته ضرور دي نو ښه په همدې اساس پدې ځای کېنې موږ دا موضوع مطلب وگرځوله.

فتح ورکول امام ته صحيح دي او څلورو مذهبونو پرې اتفاق کړې بلکي نور ټولو فقهاء هم امام ته د فتحي ورکول صحيح گڼي په هغه وخت کېنې چي فتحي ورکولو ته ضرورت پيداشي چي د صحت روايت ئې د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه څخه راغلی - بلکي يو تعداد نور علماء دي چي هغوي ئې صحيح نه گڼي چي دا نقل د حضرت علي رضي الله تعالی عنه څخه راغلی، نو د اختلاف اساسي او عمده نقطه داده چي د علماء اختلاف د رواياتو د اختلاف په اساس دی. لکه څرنگه چي روايت سوي⁽¹⁾: [صلي رسول الله صلى الله عليه وسلم فترك آية فقال له رجل، يا رسول الله ايت كذا وكذا، قال: فهلا ذكر يتنها؟]⁽²⁾.

ژباړه: لکه څرنگه چي روايت سوي چي رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم په خلکو لمونځ اداء کاوه بيا ئې يو آيت پرېښوده او يوه سړي ورته

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ٢٠٥ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.
² محمد ابن علي شوکاني - نيل الاوطار دريم ټوك - ٣٧٢ مخ - دارالجيل بيروت دچاپ کال ١٩٧٣.

وويل چي فلانی او فلانی آیت دي پرېښوده - رسول الله (صلى الله عليه وسلم) په جواب کي ورته وويل چي ولي دي نه راپه ياد او ه؟ چي صحيح مي لوستلی وای. کنایه د فتحي ورکولو څخه ده يعني ولي دي فتحه نه راكوله - همدارنگه بل حديث د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه نقل سوی [و روي عنه صلى الله عليه وسلم قال: [يا علي لا تفتح على الامام في صلوة] (1).

ددې حديث د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه نقل شوی دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: اي علي رضی الله تعالی عنه! ته امام ته فتح مه ورکوه په لمانځه کښې نو ددې حديث د مفهوم څخه دا معلومېږي چي فتح ورکول امام ته په لمانځه کي نه صحيح کېږي. لکن بيا هم صحيح ده په روايت او عمل دواړو کښې هغه دا چي فتح ورکول امام ته د لمانځه په داخل کښې صحيح دي او جواز لري. (2)

¹ محمد ابن علي شوکاني - نيل الاوطار دريم توك - ۳۷۳ مخ - دارالجیل بیروت دچاپ کال ۱۹۷۳.

² وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم توك - ۲۰۵ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

خاتمه

څرنگه چې دا موضوع پای ته ورسېده پدې کښې د وضعي او حالاتو سره مطابق په زړه پوري مطلبونه ذکر شوي دي. د مثال په توګه اول فصل د لمانځه په رابطه ليکل شوی چې په همدې ذکر شوي فصل کښې په زړه پوري مطلبونه دي مثلاً لکه د لمانځه اهميت او ثبوت په اسلام کښې او همدارنگه د لمانځه لغوي او اصطلاحي معناوي، همدارنگه د لمانځه د پرېښودونکي په اړوند احکام بيان شوي او همدارنگه دوهم فصل د امامت صغری (وړوګي امامت) لغوي او اصطلاحي معنی او هغه اشخاص چې امامت کول ئې مکروه دي، هغه شيان چې امامت فاسدوي بلکي یو تعداد نور هغه احکام پکښې بيان شوي چې هغه خاص په امامت پوري مربوط دي خو بعضي نور مسائل چې هغه ددې موضوع متعلق ګڼل کېږي په پوره توګه پکښې بيان شوي.

همدارنگه مو پدې هکله د مستند وفتحي کتابونو څخه مثلاً لکه فقه اسلامي و ادلته - فقه السنه - الدر المختار - او داسي نورو بلکي د حدیثو د کتابونو او د نورو موضوعاتو متعلق د کتابونو څخه استفادې کړې.

خوبیا هر د یادوني وړ خبره داده چې که چېرې په دې رساله کښې په بعضي ځایونو کښې سهوي صورت نیولی وي او یا خطا شوې وي، بلکي زه په خپله سهو او خطا نه و مرپوه شوی نو اول د خدای (جل جلاله) څخه د مغفرت غوښتنه کوم بیا د هغه

ومرونيو علماؤ او طالبانو څخه چې دا کتاب مطالعه کوي بخښنه غواړم او هيله لرم چې په وروڼو او مينه ئې د بل ځل لپاره راته په ښه گوته کړي.

خدای (ج) ته امېد لرم چې دغه اندازه زيار او زحمت ايستل زموږ اول د خدای (ج) د رضاء سبب وگرځي او بيا د هغه شمېر خلکو چې د دې کتاب مطالعې ته اړ شوي وي. او غواړم چې يو څه اندازه معلومات ترې ترلاسه کړي. هغوي ته او د ټولې اسلامي نړۍ د علم او پوهني علاقه لرونکيو خلکو ته سبب د خدمت ښه ځېدلی وي. بلکې د يادوني وړ خبره داده چې څرنگه ما غوښتل چې دا کتاب بايد زه په زياته اندازه (محتوی) او مطلبونو کښې راټول کړم خو لکه څرنگه چې مشکلات زيات وو او مراجع په هغه ډول چې لازمي وې نه پيدا کېږي نو په همدې اندازه ما اکتفاء وکړه. هيله لرم چې خدای (ج) زموږ زيار او زحمت قبول کړي او د اسلامي ټولني لپاره مو يو خدمت کړی وي.

والسلام

وما ذالك على الله بعزیز

قاضی محمد حاکم (شریعتی)

مأخذونه

- (1) قرآن كريم.
- (2) صحيح البخاري.
- (3) صحيح مسلم.
- (4) سنن ابني داود.
- (5) ابن ماجه.
- (6) نيل الاوطار.
- (7) سبل الاسلام.
- (8) فقه اسلامي و ادلته.
- (9) فقه السنة.
- (10) الدر المختار.
- (11) خلاصة الفتاوى.
- (12) فتاوى قاضيخان.
- (13) نور الايضاح.
- (14) فضائل الاعمال.
- (15) تفسير حرمين شرفين.
- (16) المنجد في اللغة.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**